

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П – 4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
„Полтавський університет економіки і торгівлі”
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувачка кафедри _____ В. В. Карцева

«___» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему:
КАПІТАЛ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ДЖЕРЕЛА
ЙОГО ФОРМУВАННЯ
(за матеріалами ТОВ «Меркурій»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Байкер Інна Сергіївна

(підпис, дата)
Науковий керівник д.е.н., проф. Карцева Вікторія Володимирівна

(підпис, дата)
Рецензент Галінська Тетяна Станіславівна

Полтава 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СУБ’ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА	7
1.1 Сутність капіталу суб’єкта підприємництва та необхідності оптимізації його структури.....	6
1.2 Джерела формування капіталу суб’єкта підприємництва	16
1.3 Методичні підходи ефективності використання капіталу суб’єкта підприємництва	24
Висновки за розділом 1.....	32
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СУБ’ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	34
2.1 Моніторинг основних напрямів діяльності ТОВ «Меркурій»	34
2.2 Аналіз і оцінка структури та джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій».....	43
2.3 Ефективне використання майна як складова управління капіталом суб’єкта підприємництва	64
Висновки за розділом 2.....	74
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СУБ’ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	76
3.1 Формування системи моніторингу капіталу суб’єкта підприємництва	76
3.2 Оптимізація джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій»..	82
3.3 Прогнозування фінансового забезпечення діяльності ТОВ «Меркурій».....	89
Висновки за розділом 3.....	97

ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	113

ВСТУП

Виробнича і фінансова діяльність суб'єктів підприємництва починається з формування капіталу, оскільки він має створити передумови для стабільного процесу виробництва та його постійного зростання, що визначає конкурентоспроможність підприємства на ринку.

В управлінні підприємством на перший план висуваються питання формування і використання капіталу. Об'єктивною основою створення суб'єктів підприємництва та їх подальшого ефективного функціонування є капітал. Здатність капіталу генерувати грошові потоки та створювати нову вартість обумовлюють необхідність науково обґрунтованого системного управління ним на всіх стадіях кругообігу з урахуванням сучасних тенденцій інноваційного розвитку виробничих структур, які орієнтовані на довгострокове економічне зростання.

Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство неминуче використовує залучені кошти, тобто утворює борги. Боргові зобов'язання підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства, тому розмір активів визначається як сума власного капіталу і боргових зобов'язань.

Діяльність підприємства будь-якої форми власності, організаційно-правового статусу і галузевої спрямованості в умовах ринкової економіки безпосередньо залежить від структури капіталу. Досягнення стратегічних цілей підприємства також значно залежить від ефективності управління капіталом та джерелами його формування. Оптимальна структура капіталу сприяє підвищенню рентабельності, фінансової стійкості суб'єктів підприємництва.

Існують певні методичні підходи, метою яких є забезпечення такого співвідношення внутрішніх та зовнішніх джерел капіталу, яке б дозволило досягти найвищих показників господарської діяльності підприємства. Для контролю за поточним станом структури капіталу необхідно регулярно

визначати показники оцінки ефективності управління капіталом суб'єктів підприємництва.

Проблеми оптимізації структури капіталу суб'єктів підприємництва широко висвітлюються провідними вченими-економістами: І.О. Бланком, В.В. Ковальовим, Є.С. Стояновою, Т.В. Тепловою, В.М. Гриньовою, С.О. Гуткевичем, І.В. Зятківським, Г.Г. Кірейцевим, А.М. Поддєрьогіним, Р.А. Слав'юком та ін.

Проте дана проблема потребує подальшої розробки, так як не всі аспекти оцінки та оптимізації структури капіталу отримали в наукових працях однаково повне висвітлення. Крім того, деякі думки мають протиріччя, а більшість питань носить дискусійний характер. Враховуючи вище зазначене обрана тема дипломної роботи є досить актуальною.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних аспектів сутності капіталу, джерел його формування, а також визначення практичних рекомендацій щодо оптимізації його структури.

Мета зумовила послідовне виконання наступних завдань:

- розглянути сутність капіталу та обґрунтувати необхідність оптимізації його структури ;
- охарактеризувати джерела формування капіталу суб'єкта підприємництва;
- розкрити методичні підходи ефективності використання капіталу суб'єкта підприємництва;
- провести моніторинг основних напрямів діяльності ТОВ «Меркурій»;
- здійснити оцінку динаміки складу, структури та джерел формування капіталу досліджуваного підприємства ;
- розрахувати показники ефективного використання майна;
- сформулювати систему моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва
- визначити оптимальну структуру капіталу ТОВ «Меркурій»;
- здійснити прогнозування показників фінансового забезпечення діяльності ТОВ «Меркурій».

Об'єктом є капітал суб'єкта підприємництва та його складові.

Предметом дослідження є методичні, теоретичні та практичні засади оптимізації структури капіталу суб'єкта підприємництва.

Теоретичною та методологічною основою дипломної роботи стали законодавчі та нормативні акти України, наукові праці вітчизняних і закордонних учених з досліджуваної проблеми.

При проведенні дослідження використано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність та обґрунтувати результати досліджень: методи структурно-логічного аналізу – для дослідження положень сучасних економічних і фінансових теорій та робіт вітчизняних і зарубіжних учених; системного аналізу – при розробці та формуванні системи оперативного контролінгу та механізму її функціонування; спеціальних методів статистичного та фінансового аналізу – при оцінюванні фінансово-господарської діяльності та прогнозуванні прибутку підприємства; методи економіко-математичного моделювання – при прогнозуванні інвестицій в основні засоби. Для обробки економічної інформації, побудови таблиць, діаграм, графіків використано сучасні комп'ютерні технології і пакет прикладних програм Microsoft Excel.

Результати проведеного дослідження апробовані на XLII Міжнародній науковій студентській конференції «Актуальні питання розвитку економіки, харчових технологій та товарознавства», що проходила 26-27 березня 2019 в м. Полтава.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність капіталу суб'єкта підприємництва та необхідності оптимізації його структури

Для забезпечення нормального процесу фінансування підприємницьких структур незалежно від їх форм власності й організаційно-правового статусу виникає значна потреба у капіталі.

Економічна категорія «капітал» та її різноманітні форми прояву є надзвичайно вживаними як в економічній науково-навчальній літературі, так і в повсякденному житті людей. Зокрема, можна прочитати або почути про виробничий, грошовий, торговельний, позичковий, лихварський, фінансовий, інвестиційний капітал; про індивідуальний, кооперативний, акціонерний, державний, міжнародний капітал; про людський, інтелектуальний (інноваційний) капітал; про постійний, змінний, а також оплачений, резервний, номінальний і реальний капітал тощо. Це лише незначний перелік форм і видів прояву капіталу в реальній економічній діяльності людей.

Проблема вивчення економічного змісту категорії «капітал» ускладнюється концептуально різними трактуваннями її марксистською політекономією, з одного боку, та представниками західної політекономії (нині економікс), з іншого [31, 355с].

Термін «капітал» (англ., фр. capital, лат. capitalis — головний) вживають у різних аспектах: «майно» і «володіння», «само зростаюча вартість» і «само зростаючі гроші» або взагалі нагромаджена праця в різних уречевлених формах [15, 223с.]

До цього часу серед науковців не має єдиного визначення поняття капітал. Кожен науковець трактує це визначення в залежності від тієї проблеми яку він досліджує.

Сучасні визначення капіталу дещо змінилися від класичних, представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Визначення сутності капіталу в сучасних літературних джерелах

Автор	Визначення
В.Г.Белолипецький[4]	“Капітал— це частина фінансових ресурсів. Капітал— це гроші, пущені в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу” .
І.О.Бланк[8]	розглядаючи капітал з позиції фінансового менеджменту формулює його визначення таким чином: “Капітал підприємства характеризує загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів” .
В.В.Баліцька[5]	розглядає капітал з точки зору окремого підприємця: “Під капіталом розуміється все те, що допомагає реалізувати підприємницьку ідею та досягати цілей, які він ставить”.
С.В.Галицька[15]	визначає капітал як “...частину фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, і доходи, що вони приносять від цього обороту. У цьому розумінні капітал виступає як перетворена форма фінансових ресурсів”.
В.П.Круш[35]	розглядає фінансовий капітал як сукупність власних і позикових фінансових ресурсів, що використовуються для фінансування активів із метою одержання прибутку. “Частина фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, і доходи, що вони приносять від цього обороту, мають назву капітал, що виступає як перетворена форма фінансових ресурсів. Іншими словами, капітал— це значна частина фінансових ресурсів, яка авансується та інвестується у виробництво з метою одержання прибутку”.
О.В.Лебідь[38]	дає таке визначення капіталу: “Фінансові ресурси, що використовуються на розвиток виробничого процесу (купівля сировини, товарів та інших предметів праці, робочої сили, інших елементів виробництва), є капітал у його грошовій формі”.
Є.С.Стоянова [65]	вважають, що фінансовий капітал— це фінансові кошти підприємства, відбиті в пасиві його бухгалтерського балансу. При цьому фінансовий капітал підрозділяється на власний, тобто сформований за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, і позиковий, формування якого здійснюється за рахунок позикових фінансових джерел.

Поняття «капітал» є економічною категорією та найкраще виявляється в принципах та функціях.

До основних принципів капіталу відносять:

- капітал є основним фактором виробництва;
- характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід;
- є головним джерелом формування добробуту його власників;
- капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості;

- динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром ефективності його господарської діяльності[19].

Щодо функцій капіталу то виділяють наступні:

1. Функція заснування та введення в дію підприємства
2. Функція відповідальності та гарантії.
3. Захисна функція.
4. Функція фінансування та забезпечення ліквідності.
5. База для нарахування дивідендів і розподілу майна.
6. Функція управління та контролю.
7. Рекламна (репрезентативна) функція [19].

Тепер перейдемо до розгляду окремих видів капіталу. За класифікацією І.О. Бланка виділяють такі види капіталу підприємства[8, 114с.]:

1. За приналежністю підприємству виділяють власний та позиковий види капіталу. Власний капітал характеризує загальну вартість засобів підприємства, що належать йому на правах власності та використовуються ним для формування певної частини активів. Ця частина активів, що сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, представляє собою чисті активи підприємства. Позиковий капітал характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на зворотній основі грошові кошти або інші майнові цінності. Усі форми позикового капіталу, що використовується підприємством, представляють собою його фінансові зобов'язання, що належать до погашення у передбачені строки.

2. За метою використання у складі підприємства можуть бути виділені наступні види капіталу: виробничий позичковий та спекулятивний. Виробничий капітал характеризує засоби підприємства, що інвестовані в його операційні активи для здійснення виробничо-збутової його діяльності. Позичковий капітал представляє собою ту частину, яка використовується підприємством в процесі інвестування у грошові інструменти (короткострокові та довгострокові депозитні вкладення в комерційних банках), а також у боргові фондові інструменти (облігації, депозитні сертифікати, векселі і т.п.)

Спекулятивний капітал характеризує ту його частину, яка використовується в процесі здійснення спекулятивних (що базуються на різниці в цінах) фінансових операцій (придбання деривативів в спекулятивних цілях і т.п.).

3. За формами інвестування розрізняють капітал в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, що використовується для формування статутного фонду підприємства. Інвестування капіталу в цих формах дозволено законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні об'єму їх статутних фондів.

4. За об'єктом інвестування виділяють основний та оборотний види капіталу підприємства. Основний капітал характеризує ту частину капіталу, що використовується підприємством, який інвестований і всі види його необоротних активів (а не тільки в основні засоби, як це часто трактується в літературі). Оборотний капітал характеризує ту його частину, яка інвестована у всі види його оборотних активів.

5. За формою надходження в процесі кругообігу, тобто в залежності від стадій загального циклу цього кругообігу, розрізняють капітал підприємства у грошовій, виробничій та товарній його формах.

6. За формами власності виявляють приватний та державний капітал, що інвестований в підприємство в процесі формування його статутного фонду. Таке розподілення капіталу використовується в процесі класифікації підприємств за формами власності.

7. За організаційно-правовими формами діяльності виявляють наступні види капіталу: акціонерний капітал (капітал підприємств, створених у формі акціонерних товариств), пайовий капітал (капітал партнерських підприємств— товариств з обмеженою відповідальністю, командитних товариств і т.п.), індивідуальний капітал (капітал індивідуальних підприємств— сімейних і т.п.).

8. За характером використання у господарському процесі виділяють працюючий та непрацюючий види капіталу. Працюючий капітал характеризує ту його частину, яка приймає безпосередню участь в формуванні доходів та забезпеченні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Непрацюючий (або “мертвий”) капітал характеризує ту його частину, яка інвестована в активи, що не приймають безпосередньої участі у здійсненні різних видів господарської діяльності підприємства та формуванні його доходів.

9. За характером використання власниками виділяють споживаний та накопичувальний (реінвестований) види капіталу. Споживаний капітал після його розподілу на цілі споживання втрачає функції капіталу. Він являє собою дезінвестиції підприємства, що здійснюються з метою споживання (вилучення частини капіталу з необоротних та оборотних активів з метою виплати дивідендів, процентів, задоволення соціальних потреб персоналу і т.п.). Накопичувальний капітал характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат і т.п.

10. За джерелами залучення розрізняють національний (вітчизняний) та іноземний капітал, інвестований в підприємство. Такий розподіл капіталу підприємств використовується в процесі відповідної їх класифікації.

11. За відповідністю правовим нормам функціонування розрізняють легальний та “тіньовий” капітал, який використовується в процесі господарської діяльності підприємства. Широко використовуваний на сучасному етапі економічного розвитку країни “тіньовий” капітал є своєрідною реакцією підприємців на встановлені державою жорсткі “правила гри” в економіці, в першу чергу, на невиправдано високий рівень оподатковування підприємницької діяльності. Зростання обсягу використання “тіньового” капіталу в господарській діяльності підприємств служить для держави своєрідним індикатором низької ефективності прийнятих рішень в галузі податкового регулювання використання капіталу в підприємницькій діяльності з позицій дотримання паритету інтересів як держави, так і власників капіталу.

Таким чином, капітал - це економічна категорія, яка відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу [31, 440с.].

Оскільки наше дослідження пов'язане не тільки з сутністю, але і з оптимізацією структури капіталу вважаємо за доцільне розкрити наукові погляди на оптимізацію структури капіталу.

Що стосується оптимізації структури капіталу то це неперервний процес адаптації до змін в економічній ситуації, соціально-політичному просторі, конкурентному середовищі, податковому законодавстві. А оптимальна структура капіталу - це таке співвідношення між власним та позиковим капіталом, яке забезпечить найкраще сполучення ризику та прибутковості, і, відповідно, максимізує ціну акцій організації (або її ринкового капіталу).

Утворення оптимальної структури капіталу передбачає таке співвідношення власних та позикових джерел, за якого досягають найкращого співвідношення рівня фінансової рентабельності і рівня фінансових ризиків, тобто сполучення ризикованості та прибутковості. Формуючи оптимальну структуру капіталу, потрібно враховувати розмір податків, діловий ризик, вид та характер активів, доступність фінансування [32, с.280].

Серед існуючого різноманіття методів сьогодні питання оптимізації структури капіталу вирішують на основі використання таких методів, як формування середньозваженої вартості, фінансовий важіль та мінімізація рівня фінансових ризиків[51, 52]:

1. Оптимізація структури капіталу згідно з критерієм його вартості, коли для зниження вартості капіталу необхідно збільшувати ефективність та прибутковість активів, зменшуючи до того ж вартість залученого ззовні капіталу або підтримуючи його на мінімальному рівні.

2. Оптимізація структури капіталу згідно з принципом фінансового важеля (левериджу), під яким розуміють ефект впливу використання позикових коштів на зміну прибутковості власних засобів.

3. Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків пов'язана з вибором дешевших джерел фінансування активів організації.

Фінансування можна здійснювати трьома методами: консервативним, помірним або агресивним. Для активної фінансової політики сьогодні найбільш вживаним є агресивне фінансування, яке передбачає формування 100% змінної частини та 50% постійної оборотних активів за рахунок короткострокових зобов'язань, а решти постійної частини оборотних активів та необоротних активів - за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань.

Гуткевич С.О., Шаманська О.І. пропонують здійснювати оптимізацію структури капіталу вітчизняних організацій за допомогою послідовного виконання деяких таких етапів [20, с.100-102]:

1. Проаналізувати склад капіталу в динаміці за періоди (квартали, роки) та тенденції зміни його структури, а також вплив, що вони здійснюють на фінансову стійкість та ефективність використання капіталу.

2. Оцінити вплив основних факторів, що визначають структуру капіталу: галузеві особливості операційної діяльності, стадія життєвого циклу організації, кон'юнктура товарного ринку, кон'юнктура фінансового ринку, рівень рентабельності операційної діяльності, податковий тиск на компанію, ступінь концентрації акціонерного капіталу.

3. Провести оптимізацію структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності. Необхідною умовою приросту рентабельності власного капіталу є перевищення рентабельності активів середньо відсоткової ставки кредиту. Оскільки коефіцієнт фінансового левериджу підсилює позитивну дію цього диференціала, його значення повинно бути максимальним, що досягається за рівного співвідношення власного та позикового капіталу.

4. Здійснити оптимізацію структури капіталу за критерієм мінімізації його вартості. Розрахунок середньозваженої вартості капіталу, тобто сумарного обсягу власного та позикового капіталу та витрат на їх обслуговування, дозволяє обрати таку пропорцію, за якої цей показник буде мінімальним, а розмір залученого капіталу досягне значення, за якого максимізуватиме ринкову вартість підприємства.

5. Реалізувати оптимізацію структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Вибір одного з методів фінансування активів повинен враховувати рентабельність підприємства, його кредитний рейтинг, ліквідність та платоспроможність. Чим сильніша позиція підприємства за цими показниками, то обирається більш ризикованіший метод фінансування.

6. Визначити фінансову стратегію підприємства через формування відповідного показника цільової структури капіталу. Побудова фінансової стратегії має ґрунтуватись на визначенні основних цілей на майбутнє та завдань щодо досягнення запланованих показників. Згідно з ними здійснюватиметься подальше формування цільової структури капіталу організації залученням фінансових коштів з відповідних джерел.

Формування оптимальної структури капіталу дає можливість вирішення таких основних завдань [59, с.192-193]:

1. Формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства.
2. Оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання.
3. Забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику.
4. Забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з використанням капіталу, при запланованому рівні його доходності.
5. Забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства у процесі його розвитку.
6. Забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над підприємством з боку його засновників.
7. Забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства.
8. Оптимізація обороту капіталу.
9. Забезпечення своєчасного реінвестування капіталу.

В. В. Ковальов виокремлює наступні принципи оптимізації капіталу [31, 443с.]:

- 1 оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообороту;
- 2 планування обсягу та структури капіталу;
- 3 наявність системи джерел формування капіталу;
- 4 контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Процес управління структурою капіталу ґрунтується на певному механізмі, який являє собою систему основних елементів та функцій, що регулюють процес розроблення та реалізації управлінських рішень у цій галузі [24].

На наш погляд, методику оцінки формування і використання капіталу підприємств можна здійснити за такими напрямками: склад і структура власного капіталу, фінансової стійкості, джерела позикових та залучених коштів, склад необоротних активів, динаміка оборотних активів, показники ліквідності (платоспроможності), ділова активність (ресурсовіддача, оборотність капіталу, трансформація активів), оцінка рентабельності, - майновий стан підприємств України.

Одним із основних завдань оптимізації структури капіталу підприємств в умовах невизначеності є забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з використанням капіталу, при передбаченому рівні його дохідності.

Якщо рівень дохідності формованого капіталу заданий або спланований заздалегідь, важливим завданням є зниження рівня фінансового ризику операцій, що забезпечують досягнення цієї дохідності. Така мінімізація рівня ризиків може бути забезпечена шляхом диверсифікації форм капіталу, що залучається, оптимізації структури джерел його формування, уникнення окремих фінансових ризиків, ефективних форм їх внутрішнього і зовнішнього страхування [19, с.276.].

Таким чином, ефективна структура капіталу, здатне забезпечити одержання і закріплення позитивних результатів господарської діяльності вітчизняних підприємств. Проте результативність їх роботи значною мірою

залежить від глибини застосування аналізу для пошуку оптимальних управлінських рішень.

Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його актив. Капітал підприємства як економічна категорія існує об'єктивно і його природа визначається не суспільно-економічною формацією або типом економічної системи держави, а реальним процесом формування підприємницьких структур і механізмом здійснення фінансування їхньої діяльності.

Таким чином, капітал - це економічна категорія, яка відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу.

1.2. Джерела формування капіталу суб'єкта підприємництва

Господарюючі суб'єкти реального сектору складають основу ринкової економіки, здійснюючи виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність. Для ефективного функціонування суб'єктам підприємництва необхідно мати у своєму розпорядженні достатній обсяг капіталу. Нестача капіталу негативно впливає на господарську діяльність підприємств, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей перед суб'єктами господарювання, по оплаті праці та сплаті податків. При цьому зменшуються можливості фінансування подальшого розвитку підприємств, скорочуються надходження до бюджету. За цих обставин важливого значення для здійснення господарської діяльності набуває формування в достатньому обсязі капіталу суб'єкта підприємництва.

Варто відзначити, що розвитку теорії та практики формування і використання капіталу, забезпеченню його інформаційної бази присвячені праці вітчизняних вчених, а саме: Балабанова І. Т., Бланка І. А., Василика О. Д., Грідчиної М. В., Ковалева В. В., Поддєрьогіна А. М. [3, 8, 12, 19, 31, 51]

Незважаючи на значні здобутки у дослідженні вказаних проблем, ряд питань щодо методики формування та використання капіталу підприємств вимагає подальших досліджень та наукових розробок. В літературних джерелах використовують паралельно з поняттям капітал – фінансові ресурси, тому у нашому дослідженні ми будемо також користуватися цими двома поняттями.

Капітал – це грошові кошти, які є у розпорядженні підприємства, організації установи. Виходячи із цього визначення можна констатувати, що до фінансових ресурсів належать усі грошові фонди, а також та частина грошових коштів яка використовується у не фондovій формі [51, 256 с.].

Іншими словами, фінансові ресурси - це система грошових фондів, які забезпечують процес виробництва та відтворення у рамках даного підприємства та сукупність форм і методів їх витрачання. Вони, як звичайно, виступають у формах основних і оборотних фондів (капіталу) та прибутку.

Основними складовими капіталу підприємства є власні (статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід та прибуток) і залучені кошти (пайові та інші внески, кошти, мобілізовані на фінансовому ринку). [9, 387 с.]

Власний капітал – це базова частина фінансових ресурсів підприємства. Складовими власного капіталу є статутний капітал, додатковий капітал, амортизаційні відрахування, резервний фонд, нерозподілений прибуток.

При оцінці фінансової бази за основу беруться саме фінансові ресурси та можливості господарських підприємств, установ, організацій різних форм власності та видів діяльності оскільки за їхньою допомогою створюється валовий внутрішній продукт регіону, що є джерелом фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування.

Виробнича і фінансова діяльність підприємств починається з формування фінансових ресурсів. Вони мають створити передумови для стабільного

процесу виробництва та його постійного зростання, що визначає конкурентоспроможність підприємства на ринку. Врешті-решт виграє той, хто зуміє залучити більше ресурсів з найменшими затратами.

Перспективи розвитку підприємства визначаються його можливостями у нарощенні та залученні фінансових ресурсів.

Початкові фінансові ресурси, які формують статутний фонд, спрямовуються в основні та оборотні фонди. У процесі використання основних фондів формується такий вид фінансових ресурсів, як амортизаційні відрахування. Забезпечення формування оборотних фондів здійснюється за рахунок оборотних коштів.

Капітал є частиною фінансів підприємств які безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. У зв'язку з цим поняття "формування" та "розподіл" доцільно розглядати як єдиний процес у суспільному виробництві. Утворення грошових фондів завжди передбачає розподіл валових доходів.

Формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах - це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Капітал формується за рахунок цілого ряду джерел. За формою права власності виділяють дві форми джерел: власні грошові кошти і залучені. Джерелами формування капіталу є:

- прибуток;
- амортизаційні відрахування;
- засоби, отримані від продажу цінних паперів;
- пайові та інші вклади юридичних та фізичних осіб;

- кредит і позики;
- засоби від реалізації залогового свідоцтва, страхового поліса та інші надходження грошових коштів.

Значні обсяги капіталу, особливо при створенні нових і реконструйованих підприємств, можуть бути мобілізовані на фінансовому ринку. При цьому використовується продаж акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, що випускаються даним підприємством, а також позикові кошти у вигляді різних кредитів.

Прийняття управлінських рішень стосовно процесу формування капіталу є одним із найважливіших завдань фінансового менеджменту підприємства в частині управління капіталом.

Важливу роль у формуванні капіталу також відіграють внески трудового колективу. Зважаючи на різноманітність видів капіталу, проведемо поділ фінансових ресурсів на зовнішні та внутрішні джерела їх формування (рис. 1.3).

Капітал формується у процесі створення підприємств і реалізації їх фінансових відносин при здійсненні господарсько-фінансової діяльності. Це виявляється насамперед у формуванні статутного капіталу при створенні підприємств, а у процесі їх діяльності – у формуванні відповідних джерел грошових коштів.

Основними елементами формування капіталу є:

- статутний капітал;
- додатковий капітал, одержаний за рахунок того, що вартість реалізації випущених акціонерним товариством (АТ) акцій перевищує їх номінальну вартість; суми дооцінки необоротних активів (вартості активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних і фізичних осіб);

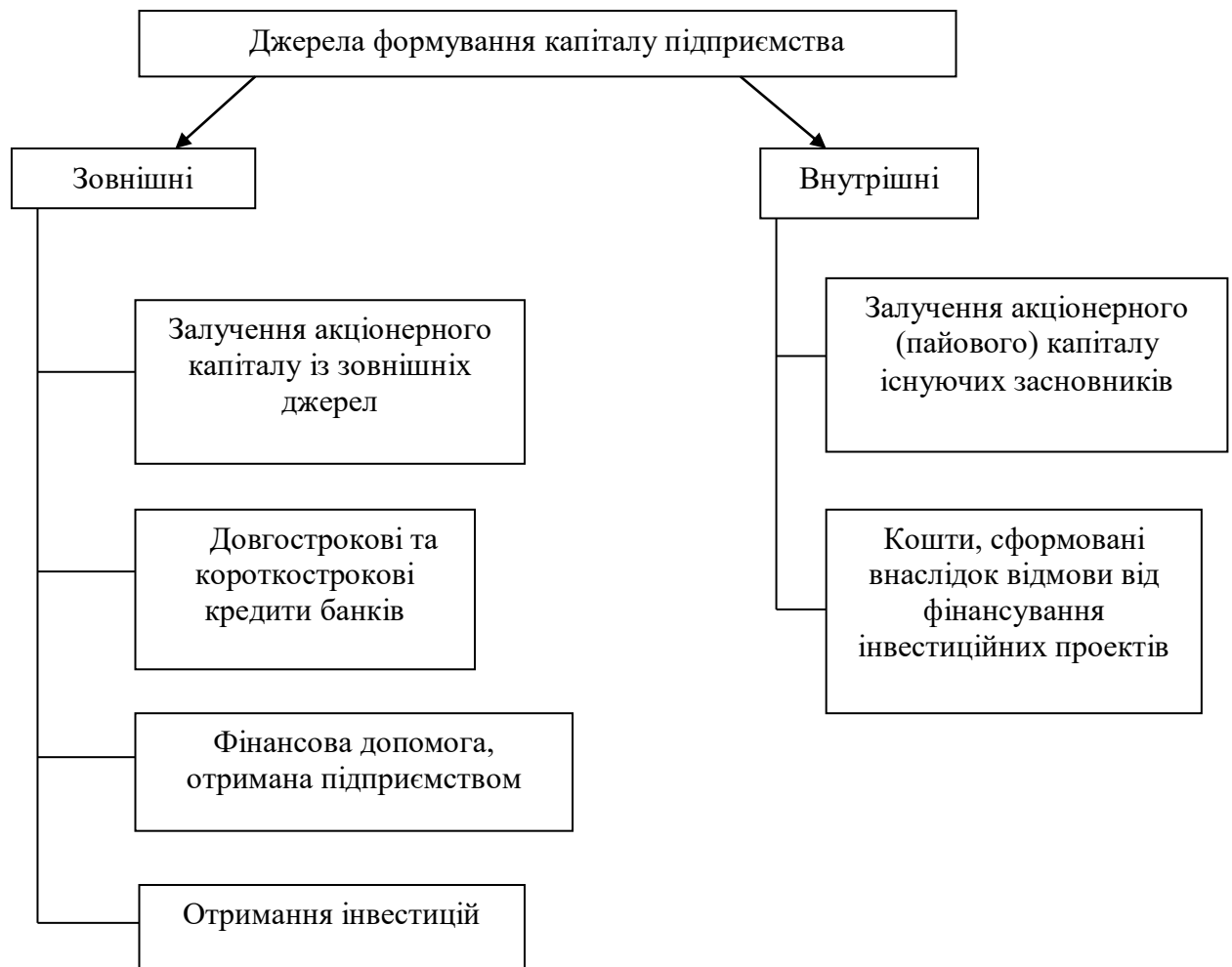

Рисунок 1.3 – Схема формування основних джерел капіталу. [7, 287 с.]

- резервний капітал;
- амортизаційні відрахування;
- забезпечення наступних виплат і платежів (резервів на оплату наступних відпусток тощо);
- нерозподілений прибуток;
- довго- і короткострокові кредити комерційних банків;
- позикові кошти від реалізації облігацій власної емісії;
- законні кредиторської заборгованості всіх видів, включаючи заборгованість з бюджетних платежів, відрахувань у державні страхові фонди з оплати праці, за виданими векселями, за одержаними авансами;

- інші кошти, відображені у пасиві бухгалтерського балансу підприємства.

Спроможність підприємства досягти успіху на ринку залежить від ефективності управління його фінансовими ресурсами. Добре організоване управління є необхідною складовою для їх успішної роботи в умовах жорсткої конкуренції.

Склад ресурсів, їх обсяг залежать від виду та розміру підприємства, роду його діяльності, обсягів виробництва. При цьому їх обсяг тісно пов'язаний з обсягом виробництва, ефективною роботою підприємства. Чим більший обсяг виробництва і вища ефективність роботи підприємства, тим більший обсяг власних фінансових ресурсів і навпаки.

Виникнення категорії джерела формування капіталу, пов'язуємо з дією товарно-грошових відносин і в наслідок цього необхідність функціонування підприємств в умовах ринку, коли вони не просто формують фінансові ресурси для тих чи інших цілей, а рух цих ресурсів опосередковується вартісною формою і вимірюється із необхідними для цих цілей фінансовими засобами, які і виступають у даному випадку джерелами формування цих ресурсів.

Тобто, якщо фінансові ресурси представляють собою частину всієї сукупності засобів підприємства, то джерела їх формування виражають частину фінансових засобів, які використовуються на утворення цих фінансових ресурсів.

Формування фінансових ресурсів підприємств пов'язане з основними етапами їх функціонування.

По-перше, це процес початкового формування фінансових ресурсів (створення власних фінансових ресурсів). Сформовані на цьому етапі фінансові ресурси визначають потребу в так званому стартовому капіталі, рівні його ліквідності, швидкості обороту тощо.

По-друге, етап поповнення власного оборотного капіталу для підтримки безперервного процесу кругообороту. Цей етап формування фінансових ресурсів можна розглядати як постійний процес функціонування підприємства.

По-третє, це розміщення операційної діяльності та здійснення форм її диверсифікації, шляхом формування нових структурних одиниць тощо, за умови високої і зростаючої ринкової вартості підприємства.

По-четверте, формування фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності підприємством.

Для усіх етапів функціонування підприємства діє єдине правило: формуванню фінансових ресурсів має надаватися цілеспрямований характер з метою задоволення потреби в окремих видах та оптимізації їх складу, структури і джерел фінансування для забезпечення умов ефективної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Капітал постійно знаходиться у кругообороті, тобто формується за рахунок вивільнених із нього грошових засобів. Підприємство постійно закуповує необхідні для наступного циклу виробництва матеріальні ресурси. Звідси, випливає, що теоретично для формування капіталу достатньо одного джерела - надходження грошових засобів від реалізації виготовленої продукції.

У процесі практичної діяльності підприємств обставини складаються таким чином, що така теоретична можливість, особливо протягом року практично не реалізується. І відбувається це не лише в силу об'єктивних причин. Серед таких причин, головною для сільськогосподарських підприємств є сезонність виробництва.

Є і інші причини, які роблять формування фінансових ресурсів за рахунок лише власних джерел або не можливим, або не ефективним. Це перш за все необхідність у певні періоди накопичення готової продукції для її наступної реалізації партіями, необхідність відволікання розрахунків, особливо при відправці продукції на далекі відстані, заготовка сировини для переробки на підсобних підприємствах тощо.

У силу зазначених обставин нормально функціонуючі підприємства для формування капіталу не користуються лише власними джерелами. Значну питому вагу в джерелах формування капіталу займають залучені фінансові ресурси, а серед них кредити та кредиторська заборгованість.

При цьому розглядаючи доцільність залучення кредиту як джерела формування капіталу необхідно обов'язково мати на увазі ту обставину, що це не змушений захід лише у певних обставинах, а об'єктивна необхідність господарської діяльності підприємства в умовах ринку. Думка працівників-практиків, що добре працює те підприємство, яке не користується короткотерміновими кредитами для формування капіталу є помилковою, оскільки у такому випадку власні джерела не завжди використовуються ефективно, частина їх у певні періоди часу заморожується.

Тому найбільш раціональним для організації фінансів і найбільш ефективним для виробничої діяльності підприємств є той стан, коли власними джерелами покривається лише мінімальна потреба у капіталі. Часові потреби у капіталі, які виникли при накопиченні окремих складових капіталу зверх мінімальної потреби покриваються залученими джерелами.

У якості джерела капіталу часто виступає кредиторська заборгованість, у тому числі заборгованість перед власними працівниками по заробітній платі та бюджетом. Частина кредиторської заборгованості постійно знаходиться в обороті підприємства. Враховуючи це їх прирівнюють до внутрішніх джерел і називають стійкими пасивами. Специфічність даного джерела є у тому, що не являючись по суті власним джерелом для формування капіталу, вони враховуються як внутрішні джерела. Цим стійкі пасиви і відрізняються від іншої частини залучених засобів, які також у процесі практичної діяльності використовуються як джерело капіталу, але не можуть регулюватися як власні джерела.

Якщо розглядати, складові джерел формування капіталу, до них слід віднести виручку від реалізації продукції, робіт та послуг і її складові: прибуток та амортизаційні відрахування на повне відновлення засобів виробництва, виручку від реалізації надлишкового та непотрібного майна, бюджетні асигнування, кредити банку та інші запозичені джерела, кредиторську заборгованість, джерела, які мобілізуються через фінансовий ринок та перерозподіляються державою тощо.

Необхідність раціональної структури джерел формування капіталу зумовлена рядом причин.

По-перше, власні та позичені джерела мають різну вартість, тому кожне підприємство повинне індивідуально провести поелементну оцінку вартості капіталу й індивідуально визначити доцільність формування капіталу за рахунок джерел, вилучаючи їх на певний час з кругообороту, або залучення інших видів джерел.

По-друге, від правильного співвідношення власних і позичених джерел формування капіталу залежить подальше оптимальне здійснення розширеного відтворення на підприємстві.

По-третє, в сучасних умовах обсяг власного капіталу підприємства характеризує потенціал залучення додаткових джерел, що забезпечує додаткові прибутки, разом з іншими, не такими впливовими факторами, це оцінює ринкову вартість підприємства.

По-четверте, аналіз структури джерел фінансування капіталу набуває дедалі більшого значення з точки зору налагодження взаємовідносин із фінансовими інститутами, зокрема банками.

1.3. Методичні підходи ефективності використання капіталу суб'єкта підприємництва

При формуванні капіталу суб'єкт підприємництва вирішує два важливих завдання, а саме : як залучити капітал та як ефективно його використовувати. До сьогоднішніх часів серед науковців немає єдиної думки щодо сутності і значення категорії ефективності. Це зумовлено як зіставленням ефекту й ефективності, так і змішуванням ефективності та продуктивності, критерію й показників, відривом якісної оцінки від кількісної. Різноманітність поглядів

стосовно ефективності пов'язана також із характеристикою численних форм вираження ефекту і форм вияву необхідних для його створення витрат.

Більшість економістів розуміє ефективність як відношення результату (ефекту) до витрат: „За своєю початковою ознакою ефективність - суть результативність, тобто результат діяльності (ефект), отриманий суспільством або окремою особою одиниці ресурсів, які використовуються". У словнику за редакцією В. Т. Бусел ця категорія "...характеризує результат діяльності відносно витрат" [13, с. 765].

Аналогічну позицію займає й низка зарубіжних вчених: „вона (ефективність) характеризує зв'язок між кількістю одиниць рідкісних ресурсів, які застосовуються в процесі виробництва й одержуваною в результаті кількістю якого-небудь продукту. Велика кількість продуктів, отриманих від цього обсягу витрат, означає підвищення ефективності. Менший об'єм продукту від цієї кількості витрат вказує на спад ефективності» [3], або „Економічна ефективність - виробництво максимально можливої за обсягом вартості продукту зі застосуванням ресурсоощадних технологій і з урахуванням наявності платоспроможного попиту» [4].

Порівняльний аналіз викладених тлумачень вказує на те, що, незважаючи на різне розуміння результату (в першому випадку - це продукт у натуральній, а у другому - у вартісній формах), усі автори розуміють ефективність як результативність.

Професійне управління капіталом вимагає глибокого аналізу джерел його формування, що дасть змогу найточніше оцінити забезпеченість, інтенсивність та ефективність їх використання.

Показники прибутковості (рентабельності) дають змогу оцінити ефективність використання фінансових ресурсів, що визначається співвідношенням чистого прибутку, визначуваного різними способами, з сумою активів, використаних для отримання цього прибутку. Показники прибутковості формуються залежно від фокусу дослідження ефективності. Виходячи з їх мети аналізу, формуються компоненти показника: обсяг

прибутку (чистий, операційний, прибуток до виплати податку) і розмір активу, або капіталу, які породжують цей прибуток.

Однією з важливих проблем дослідження капіталу підприємств є оцінка ефективності їх функціонування. Така оцінка необхідна як у процесі формування фінансових ресурсів, так і їх використання, особливо в сучасних умовах господарювання.

Фінансовий стан підприємства знаходиться в прямій залежності від ефективності його діяльності. Незадовільний фінансовий стан підприємства призводить до зниження припливу зовнішніх фінансових надходжень, що відображається на об'ємі випуску продукції, тобто на величині фінансових ресурсів, які виробляються. Однак вміле маневрування капіталом, що є в розпорядженні підприємства, та ефективне його використання дає можливість підприємству покращити його фінансовий стан.

У широкому розумінні "ефективний" означає такий, що приносить певну віддачу. Зазначимо, що "ефективне використання фінансових ресурсів" має означати не тільки одержання максимальної віддачі від них, але й правильний розподіл їх вкладення, що забезпечить тим самим оптимальне співвідношення ресурсів з метою одержання максимального результату від їх використання [5].

Необхідність оцінки ефективності використання капіталу підприємства виникає лише за тих умов, при яких вона має практичну цінність. Наявність такої умови є, оскільки в зазначеній ефективності акумулюються результати (наслідки) всієї виробничо-господарської діяльності відповідного суб'єкта.

Найбільш істотним у розробленій в попередні роки теорії ефективності є питання про вибір критерію ефективності. Під критерієм соціально-економічної ефективності розумілася міра або ступінь досягнення заданої соціально-економічної мети в результаті здійснення окремого господарського заходу чи їх системи. Критерій повинний був показувати, якою мірою або ступенем здійснення господарських заходів він наближає суспільство до досягнення соціально-економічної мети його розвитку [1, с. 44].

Економічний прогрес ґрунтується на реальних досягненнях у процесі економічного росту, що і повинно слугувати критерієм оцінки господарських заходів. Будь-який процес, що відбувається в природі, суспільстві, науці і у всіх інших сферах людської діяльності, визначається ефективністю, і критерієм її є визначені досягнення, що характеризують цю ефективність. Критерій, з одного боку, має відбивати кінцевий результат здійснення господарських заходів згідно поставленої суспільством соціально-економічної мети його розвитку, а з іншого боку - давати якісну характеристику такому результату.

Таким чином, критерій економічної ефективності має бути єдиним для оцінки визначеного виду господарських заходів. Єдність критерію обумовлюється єдністю мети суспільного способу виробництва, зміст якого і розкривається критерієм. В літературі зустрічаються думки про багатокритеріальний підхід до оцінки ефективності, а це власне кажучи, не що інше, як змішування категорії критерію і поняття показника ефективності.

Критерій - засіб для судження, ознака, на підставі якого виробляється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки і який визначає принцип підходу до виміру ефективності. А основний показник - це сам вимірник рівня, ступеня цієї ефективності [1, с. 46]. Критерій як економічна категорія становить засіб оцінки і порівняння різних варіантів досягнення мети. Для виконання цієї функції критерій має бути інтегральною ознакою, яка відображає всі найбільш суттєві результати впливу прийнятого рішення на діяльність підприємства [21, с. 212].

Питання про вибір критерію економічної ефективності використання капіталу підприємства, на нашу думку, є глобальним. Обґрунтування такого критерію є основою для розробки узагальнюючого показника оцінки ефективності, а також системи показників, що відбивають вплив всіх елементів господарської діяльності на ефективність використання капіталу у цілому.

Чупіс А.В. вважає, що критерієм ефективності використання капіталу підприємства є максимальне зростання доходу від залучених у виробництво наявних ресурсів визначеного призначення, за умови найбільш повного їх

використання й оптимального співвідношення [78, с. 47]. При цьому під доходом підприємства автор розуміє суму повних амортизаційних відрахувань, заробітної плати і балансового прибутку. Афанасьєв М.А., Кравченко С.В. таким критерієм, що найбільш повно відображає вплив ефективності сформованої структури джерел фінансування на підвищення прибутковості вкладених власниками коштів, вважають максимізацію фінансової рентабельності підприємства при збереженні його фінансової стійкості [2].

Зазначимо, що ступінь використання капіталу підприємства формується під впливом цілої низки факторів. До числа зовнішніх факторів можна віднести: політичні – ступінь монополізації виробництва, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; економічні – рівень розвитку виробництва, наявність платоспроможного попиту; соціально-правові – форми власності, система оподаткування, соціальні гарантії; територіальні – джерела сировини, ринки збуту, розвиток інфраструктури; демографічні – чисельність населення, міграційні процеси; екологічні – стан навколишньої природного середовища.

Якщо розглядати внутрішні фактори, то вони, у свою чергу, поділяються на організаційно – технічні і фінансово – економічні. До числа організаційно – технічних можна віднести технічну озброєність виробництва, ступінь використання передових технологій, рівень організації виробництва, механізм управління, продуктивність праці, маркетингову діяльність і інші. Фінансово – економічні містять обсяг продукції, що випускається, її конкурентоздатність, обсяг капіталу, його структуру, доход і інші.

Одні з них прямо впливають на ефективність і відіграють вирішальну роль (первинні фактори), інші – опосередковано (вторинні фактори). Так, до числа первинних факторів, що впливають на ефективність використання капіталу підприємства, відносяться: обсяг капіталу, що визначає обсяг випуску продукції; обсяг складових капіталу, необхідних для забезпечення виробничого процесу; питома вага кожної із складової як фінансових ресурсів, так і джерел фінансування в загальному обсязі капіталу підприємства [6, с. 135].

Чупіс А.В. узагальнюючим показником оцінки ефективності використання капіталу підприємства вважає ресурсвіддачу [78, с. 57]. Даний показник характеризує ступінь віддачі капіталу, причому відповіді на питання, як підвищити ефективність, ми не одержуємо. З урахуванням часткових показників узагальнюючий показник повинний трансформуватися у форму, що відбивала б структурний зміст і спрямованість факторів впливу на ефективність використання капіталу підприємства.

Ефективність використання капіталу припускає не тільки віддачу від кожного виду ресурсу, але й оптимальність їх структури. На практиці важливо не тільки визначити загальні економічні результати, але і проаналізувати фактори, що їх обумовили. Іншими словами, мова йде про встановлення причин підвищення або зниження рівня ефективності використання фінансових ресурсів. Причин цих може бути багато, але, насамперед, це динаміка зміни часткових показників, що у їхньому взаємозв'язку і взаємозумовленості формують узагальнюючий показник.

З іншого боку, джерелами капіталу підприємства є власні засоби, позикові і залучені. При цьому під позиковими і залученими засобами автор розуміє суму довгострокових, короткострокових кредитів і кредиторської заборгованості і називає їх спрощено позиковими засобами.

Застосування подібного підходу при складанні моделей узагальнюючих показників ефективності використання капіталу підприємства дає можливість аналізувати не тільки складові доходу підприємства, але й фактори, що впливають на їх формування.

Костирко Л.О., Тертична Н.В., Шевчук В.А. виділяють наступні основні напрями оцінки ефективності формування і використання капіталу підприємства:

- оцінка можливості утворення капіталу та його застосування для придбання активів у відповідності зі стратегією і тактикою економічного розвитку підприємства;
- оцінка формування структури джерел коштів для утворення капіталу;

- оцінка економічної ефективності функціонування капіталу [34].

Для оцінки можливості утворення капіталу та його використання в процесі придбання активів автори[35, 38, 39, 49] пропонують визначати дві групи показників.

1. Показники, які характеризують можливості утворення капіталу, а саме: абсолютна зміна величини і темп зміни сукупного капіталу; абсолютна зміна величини і темп зміни власного капіталу; абсолютна зміна і темп зміни базової частини власного капіталу (статутного і додаткового капіталу); абсолютна зміна величини і темп зміни резервного капіталу; абсолютна зміна і темп зміни величини нерозподіленого прибутку; коефіцієнт забезпечення підприємства власним капіталом; коефіцієнт позикового фінансування підприємства.

Зазначені показники мають істотне значення для оцінки можливості формування капіталу. Однак, на нашу думку, можна виділити два найголовніших з них: темп зміни величини сукупного капіталу і коефіцієнт забезпечення підприємства власним капіталом.

2. Показники, які характеризують зміну величини фінансування активів підприємства, а саме: абсолютна зміна величини необоротних активів; темп зміни самофінансування необоротних активів; абсолютна зміна величини оборотних активів; темп зміни самофінансування оборотних активів.

Запропоновані показники характеризують використання капіталу в процесі формування як необоротних, так і оборотних активів. Приріст цих показників означає, що суб'єкт господарювання здійснює розширене відтворення. З розглянутих показників найважливішими, на наш погляд, можна вважати темп зміни самофінансування необоротних і оборотних активів підприємства.

Для оцінки формування структури капіталу підприємства автори пропонують використовувати такі показники: питома вага власних в сукупному капіталі підприємства; питома вага статутного капіталу підприємства в сукупному капіталі; питома вага позикового капіталу в сукупному капіталі; питома вага довгострокових позикових коштів в сукупному капіталі; питома

вага довгострокових позикових коштів у загальній сумі позикових коштів підприємства; питома вага довгострокових банківських кредитів в сукупному капіталі; питома вага довгострокових банківських кредитів у загальній сумі позикових коштів підприємства [59].

Запропоновані показники характеризують структуру капіталу підприємства. З розглянутих показників, на нашу думку, найбільше значення мають питома вага власних в сукупному капіталі підприємства підприємства і питома вага довгострокових в сукупному капіталі.

Для оцінки економічної ефективності функціонування капіталу пропонується використовувати показники трьох груп:

1) показники, які характеризують вартість формування капіталу, а саме: коефіцієнт зміни вартості сукупного капіталу; коефіцієнт зміни вартості власного капіталу; коефіцієнт зміни вартості позикових коштів. Запропоновані показники найповніше характеризують економічну ефективність формування капіталу;

2) показники, які характеризують рентабельність капіталу, а саме: рівень рентабельності сукупного капіталу; рівень рентабельності власного капіталу; рівень рентабельності позикових коштів;

3) показники, які характеризують оборотність капіталу, а саме: кількість оборотів сукупного капіталу; кількість оборотів власного капіталу; кількість оборотів позикових коштів [76].

Деякі науковці оцінку ефективності використання капіталу підприємства здійснюють за такими показниками:

1) показники ефективності використання власного капіталу, а саме: рентабельність власного капіталу; коефіцієнт оборотності власного капіталу; термін окупності власного капіталу;

2) показники ефективності використання позикового капіталу, а саме: рентабельність позикового капіталу; коефіцієнт оборотності позикового капіталу; коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань; коефіцієнт оборотності поточної заборгованості за товари.

Балабанов А. І. під ефективністю використання капіталу розуміє величину прибутку, яка припадає на одиницю вкладеного капіталу [3, с. 75]. Ефективність капіталу підприємства – комплексне поняття, що містить використання оборотних засобів, основних засобів, нематеріальних активів. Тому, аналіз ефективності капіталу автор проводить за окремими їх складовими, а потім здійснює зведений аналіз.

Так, показниками ефективності використання оборотних засобів є оборотність оборотних засобів, коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження засобів в обороті. Показниками ефективності використання основних засобів і нематеріальних активів є фондоддача і фондомісткість. Узагальнюючим показником ефективності використання капіталу в цілому автор вважає рівень рентабельності капіталу.

Отже, від ефективної організації та правильного управління капіталом підприємства залежить як його фінансово – економічний стан, так і стан на ринку в умовах сучасної конкуренції.

Висновки за розділом 1

На основі дослідження теоретичних основ формування капіталу суб'єкта підприємництва та визначенні основних методичних підходів щодо ефективності використання капіталу можна зробити наступні висновки:

1. Обґрунтовано, що «капітал» є економічною категорією та найкраще виявляється в принципах та функціях. Капітал - це економічна категорія, яка відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу.

2. Доведено, що фінансування діяльності суб'єкта підприємництва здійснюється трьома методами: консервативним, помірним або агресивним. Для активної фінансової політики сьогодні найбільш вживаним є агресивне фінансування, яке передбачає формування 100% змінної частини та 50% постійної оборотних активів за рахунок короткострокових зобов'язань, а решти постійної частини оборотних активів та необоротних активів - за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань

3. Обґрунтовано, що для ефективного функціонування суб'єктам підприємництва необхідно мати у своєму розпорядженні достатній обсяг капіталу. Нестача капіталу негативно впливає на господарську діяльність підприємств, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей перед суб'єктами господарювання, по оплаті праці та сплаті податків. Капітал формується у процесі створення підприємств і реалізації їх фінансових відносин при здійсненні господарсько-фінансової діяльності. Це виявляється насамперед у формуванні статутного капіталу при створенні підприємств, а у процесі їх діяльності – у формуванні відповідних джерел грошових коштів.

4. Доведено, що однією з важливих проблем дослідження капіталу підприємств є оцінка ефективності їх функціонування. Така оцінка необхідна як у процесі формування фінансових ресурсів, так і їх використання. Фінансовий стан підприємства знаходиться в прямій залежності від ефективності використання капіталу. Незадовільний фінансовий стан підприємства призводить до зниження припливу зовнішніх фінансових надходжень, що відображається на об'ємі випуску продукції, тобто на величині фінансових ресурсів. Однак вміле маневрування капіталом, що є в розпорядженні підприємства, та ефективне його використання дає можливість підприємству покращити його фінансовий стан.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1 Моніторинг основних напрямів діяльності ТОВ «Меркурій»

Ринок кондитерських виробів в Україні є таким, що динамічно розвивається, оскільки, з одного боку, передові компанії витісняють менш потужних гравців, а з іншого – постійно з'являються нові гравці, які створюють конкурентне середовище.

Сучасний кондитерський ринок України є одним з найбільших секторів харчової промисловості, характеризується стабільністю та стрімким зростанням, а також показує низький рівень вразливості до негативних спадів в економіці країни та світу в цілому. На всіх провідних підприємствах галузі впроваджені та функціонують системи менеджменту якості за версією ISO 9001:2000. Сьогодні український кондитерський ринок майже нічим не відрізняється від європейського, оскільки вітчизняні виробники пропонують різноманітний асортимент кондитерської продукції своїм споживачам, який налічує близько 1000 найменувань. Тим самим постійно скорочуючи загальний імпорту солодошів в Україну.

На сьогодні виробництво кондитерської продукції є однією з найрозвинутіших галузей харчової промисловості України. Кондитерський ринок є високо конкурентним та насиченим. Більшу частину продукції виробляють та реалізують 5-10 кондитерських компаній. Основними гравцями на українському кондитерському ринку є Кондитерська Корпорація «ROSHEN», Компанія «КОНТИ», Компанія «АВК», Корпорація «Бісквіт-Шоколад», Житомирська кондитерська фабрика «ЖЛ», Компанія «Nestlé», Компанія «CraftFoods», ПАТ «Полтавакондитер», кондитерська фабрика «Лагода» та ЗАТ «Одесакондитер» [45].

В кондитерській галузі на виробництві задіяно близько 170 тис. працюючих. Виробничі потужності галузі завантажені орієнтовно на 70%. Загальний обсяг виробництва становить понад 1 млн. т продукції на рік, що дає змогу не лише повністю забезпечити потреби внутрішнього ринку, а й експортувати її у значних обсягах за кордон.

Найбільшу частку експортерів становлять великі підприємства (їх 15). Серед середніх підприємств лише – 5, а серед малих – лише одне екпортує свою продукцію за кордон. Головною перевагою українських виробників на зовнішньому ринку найчастіше є ціна на вироби. Крім того, перевагами українських виробників є також якість продукції, увага до оновлення асортименту, вивчення попиту на зовнішніх ринках та вдосконалення дизайну. Частка закордонних торгових марок складає 5%. У структурі імпорту найбільшу питому вагу мають вироби з шоколаду, які надходять переважно з Росії. У структурі споживання (і відповідно виробництва) кондитерської продукції стабільно переважає борошняна продукція, зокрема, печиво та вафлі. Для споживання кондитерських виробів характерна сезонність – більше споживають восени і взимку, менше – влітку. Також попит на кондитерську продукцію зростає під час новорічних свят і 8 березня. Найбільше виробництво кондитерських виробів припадає на жовтень, найменше – на травень – червень. Необхідно відмітити, що загальний обсяг споживання кондитерських виробів щорічно зростає.

Виробники мають чутливість до стану ринку какао-бобів. Вони є імпоротною сировиною, таким чином, вітчизняні кондитери є досить чутливими до валютних ризиків. Слід зазначити, що останнім часом є деяке послаблення позицій українських виробників у шоколадному сегменті. Це пов'язано з тим, що 19 вересня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Митного тарифу України», згідно з яким Митний тариф перебудовується на основі гармонізованої системи кодування ГС-2017, якою користуються в більшості країн світу, в тому числі в ЄС. При цьому Закон передбачає підвищення з 5% до 10% ставок ввізного мита на ряд товарних

позицій, що виступають сировиною для кондитерської галузі (какао-порошок), а також на кондитерське обладнання (печі хлібопекарські та кондитерські). Підвищення вартості сировини та обладнання відповідним чином має відобразитись на вартості продукції. Що стосується ринку цукру, то він характеризується високим ступенем державного регулювання, що негативно позначається на його учасниках. Важливою проблемою розвитку кондитерської промисловості в Україні є відсутність власних коштів у невеликих підприємств для реконструкції виробництва. Великі компанії не відчують значної нестачі коштів: вони постійно запроваджують ексклюзивні продуктові лінії, будують нові фабрики, закупають найсучасніше закордонне обладнання. Насамперед, цьому сприяє конкуренція у кондитерській галузі, яка останнім часом стає все більш жорсткою[45].

Кондитерська фабрика "Меркурій" заснована у 1990 році. Виробництво льодяникової карамелі ТМ "ROKS" розпочато в 1999 році.

Карамель "ROKS" користується попитом на внутрішньому ринку та експортується до країн Східної та Західної Європи, Азії, Африки, Америки.

Кондитерська фабрика «Меркурій» є єдиним виробником льодяників на паличці в такому широкому асортименті на території СНД та одним з провідних світових виробників.

Льодяники "ROKS" безпечні для споживачів, тому що при виготовленні використовуються тільки натуральні інгредієнти. Продукція ТМ "ROKS" цікава для широкого кола споживачів, оскільки має яскравий вигляд та виготовляється у широкому асортименті. Значну частину в асортименті складає продукція ручної роботи. Пропонується також продукція, що виготовлена з цукрозамінників - сорбіту та ізомальту, яка призначена для людей хворих на діабет та людей, що контролюють свою вагу. Відмінні смакові якості льодяників "ROKS" забезпечуються використанням у виробництві натуральних фруктових ароматизаторів. Продукція відповідає вимогам Європейських директив та вимогам FDA США. Підприємство надає своїм партнерам P.O.S. та рекламні матеріали[45].

Основною метою діяльності ТОВ «Меркурій» є отримання прибутку за рахунок виробничої, підприємницької, комерційної та інших видів діяльності в різноманітних галузях господарювання та задоволення на цій основі громадських соціально-економічних потреб та зростання добробуту засновників та соціальних потреб працівників. Фінансова діяльність товариства має такі особливості:

1. Стратегічні фінансові рішення приймаються на основі рішення більшості засновників, визначеної по належним їм корпоративним правам.
2. Зміст фінансової стратегії, що направляє усю фінансову діяльність, залежить від визначених пріоритетних напрямів розвитку.
3. Статутний капітал формується за рахунок внесків учасників.
4. Фінансування діяльності здійснюється власним та позиковим капіталом, який залучається на ринку банківських кредитів та у вигляді комерційних кредитів.

На основі даних балансу, звіту про фінансові результати за 2016-2018 рр. проведемо аналіз основних фінансово-економічних показників ТОВ «Меркурій» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр.

Показник	2016	2017	2018	Відхилення (+,-) показника 2017 року порівняно з 2016 роком		Відхилення (+,-) показника 2018 року порівняно з 2017 роком	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
А	1	2	3	4	5	6	7
1. Капітал станом на кінець року, тис.грн.:	247083,00	233052,00	225575,00	-14031,00	94,32	-7480,00	96,79
в т.ч. 1.1. власний капітал:	186386,00	184775,00	187282,00	-1611,00	99,14	2507,00	101,36
1.1.1. власний оборотний капітал;	99410,00	96802,00	98890,00	-2608,00	97,38	2088,00	102,16
1.1.2. нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	142741,00	140708,00	140954,00	-2033,00	98,58	246,00	100,17
1.2. позиковий капітал:	60697,00	48277,00	38293,00	-12420,00	79,54	-9984,00	79,32

Продовження таблиці 2.1

A	1	2	3	4	5	6	7
в т.ч. 1.2.1. довгостроковий позиковий капітал	0,00	370,00	196,00	-	-	-174,00	52,97
1.2.2.короткостроковий позиковий капітал	60697,00	47694,00	38097,00	-13003,00	78,58	-9599,00	79,87
2. Майно станом на кінець року, тис.грн.:	247083,00	233052,00	225575,00	-14031,00	94,32	-7480,00	96,79
2.1. необоротні активи;	86976,00	87973,00	88392,00	997,00	101,15	419,00	100,48
2.2. оборотні активи:	160107,00	145079,00	137183,00	-15028,00	90,61	-7897,00	94,56
2.2.1. запаси;	48234,00	50368,00	50460,00	2134,00	104,42	92,00	100,18
2.2.2. Кошти в розрахунках	101272,00	90800,00	84285,00	-10472,00	89,66	-6515,00	92,82
2.2.3. Грошові кошти	8688,00	2583,00	2948,00	-6105,00	29,73	365,00	114,13
3.Економічні показники:							
3.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	423793,00	363463,00	313260,00	-60330,00	85,76	-50203,00	86,19
3.2. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	365768,00	298971,00	259907,00	-66797,00	81,74	-39066,00	86,93
3.3. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування,(тис. грн.)	17195,00	11368,00	4566,00	-5827,00	66,11	-6802,00	40,17
3.4. Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	11932,00	7720,00	2506,00	-4212,00	64,70	-5214,00	32,46
3.5.Рентабельність обороту, %	2,82	2,12	0,80	-0,69	75,44	-1,32	37,66
4.Фінансові коефіцієнти:							
4.1. Автономії;	0,75	0,79	0,83	0,04	105,10	0,04	104,72
4.2. Маневрування	0,53	0,52	0,53	-0,01	98,23	0,00	100,79
4.3.Фінансового ризик;	0,33	0,26	0,20	-0,06	80,23	-0,06	78,25
4.4.Абсолютної ліквідності;	0,14	0,05	0,08	-0,09	37,84	0,02	142,89

На основі даних наведених в таблиці ми можемо зробити наступні висновки: капітал ТОВ «Меркурій» протягом досліджуваного періоду зменшився на 21511 тис.грн. за рахунок власного та позикового капіталу. Зменшення загального розміру капіталу відбулося головним чином за рахунок зменшення суми позикового капіталу. В свою чергу, позиковий капітал

зменшився у зв'язку зі зниженням обсягів короткострокового позикового капіталу у 2018 р. порівняно з 2016 р. на 22602 тис. грн..

Розмір довгострокового позикового капіталу протягом періоду зменшився на 174 тис. грн., це свідчить що підприємство здійснювало діяльність з участю довгострокових позикових коштів.

Слід зазначити, що зменшення розміру позикового капіталу призводить до зниження фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел коштів та підвищення його фінансової автономії.

Станом на кінець 2016 р. власний капітал склав 186 386 тис. грн., що є більшим за показник 2017 р. на 1611 тис. грн., а у 2018 р. порівняно з 2017 р. приріст власного капіталу склав 2506 тис. грн. (1,36%).

Сума нерозподіленого прибутку у 2018 р. проти 2016 р. зменшилась на 1787 тис. грн. Таким чином, за 2016-2018рр. ТОВ «Меркурій» збільшило власні фінансові можливості, які є основою для самоокупності та самофінансування. На користь цього і свідчить той факт, що підприємство забезпечене власним оборотним капіталом, який за три роки мав тенденцію до збільшення. Так, станом на кінець 2016 р. розмір власного оборотного капіталу дорівнював 99410 тис. грн., станом на кінець 2018 р. обсяг власного оборотного капіталу складав 98890 тис.грн.

Розмір майна ТОВ «Меркурій» у 2018 р. проти 2016 р. зменшився за рахунок оборотних активів. У свою чергу, вартість оборотних активів мала тенденції до зменшення у 2018 році порівняно з 2016 роком на 22926 тис.грн. за рахунок коштів у розрахунках та грошових коштів. Зменшення суми коштів у розрахунках заслуговує позитивної оцінки (зменшився рівень імобілізації коштів у дебіторську заборгованість).

Динаміка розміру складових капіталу ТОВ «Меркурій» за 2016 - 2018 рр. наведена на рис. 2.1.

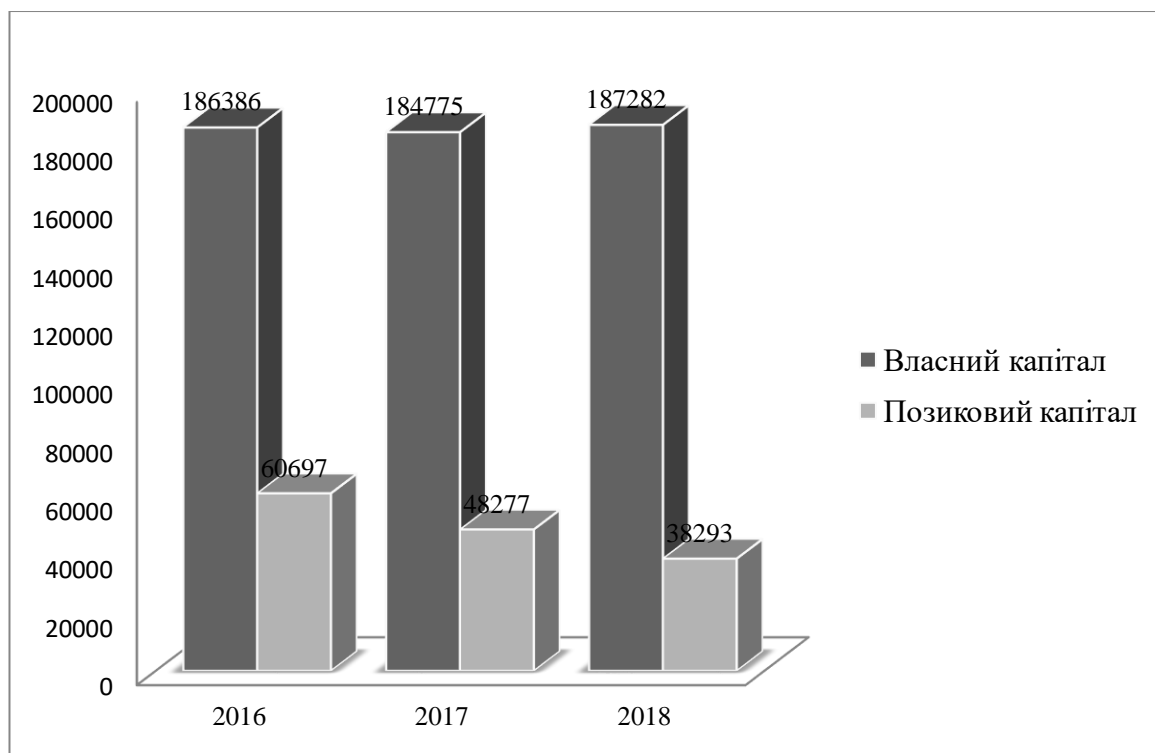

Рисунок 2.1 – Динаміка розміру власного і позикового капіталу ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр., тис. грн.

Значно зменшився обсяг грошових коштів станом на 2018 р. (на 5740 тис. грн.). Зазначена зміна характеризує зниження рівня абсолютної ліквідності ТОВ «Меркурій». Збільшення вартості необоротних активів протягом досліджуваного періоду відбувається внаслідок того, що основні засоби оновлюються швидше ніж вибувають.

Аналіз економічних показників ТОВ «Меркурій» показав, що розмір чистого доходу від реалізації продукції, робіт та послуг у 2017 р. складав 363463 тис.грн., що менший за показник 2016 р. на 423793 тис. грн. (на 14,24%). У 2018 р. порівняно з 2017 р. чистий дохід зменшився на 50204 тис. грн. (на 13,81%) за рахунок зниження обсягів виробництва та реалізації продукції.

Аналогічне зменшення динаміки спостерігається з собівартістю реалізованої продукції. У 2017 р. порівняно 2016 р. собівартість зменшилась на 66797 тис.грн. (на 18,26%), а у 2018 році зменшилась ще на 39065 тис.грн., або на 13,07%.

Динаміка чистої виручки та собівартість реалізованої продукції ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр. наочно наведена на рис. 2.2.

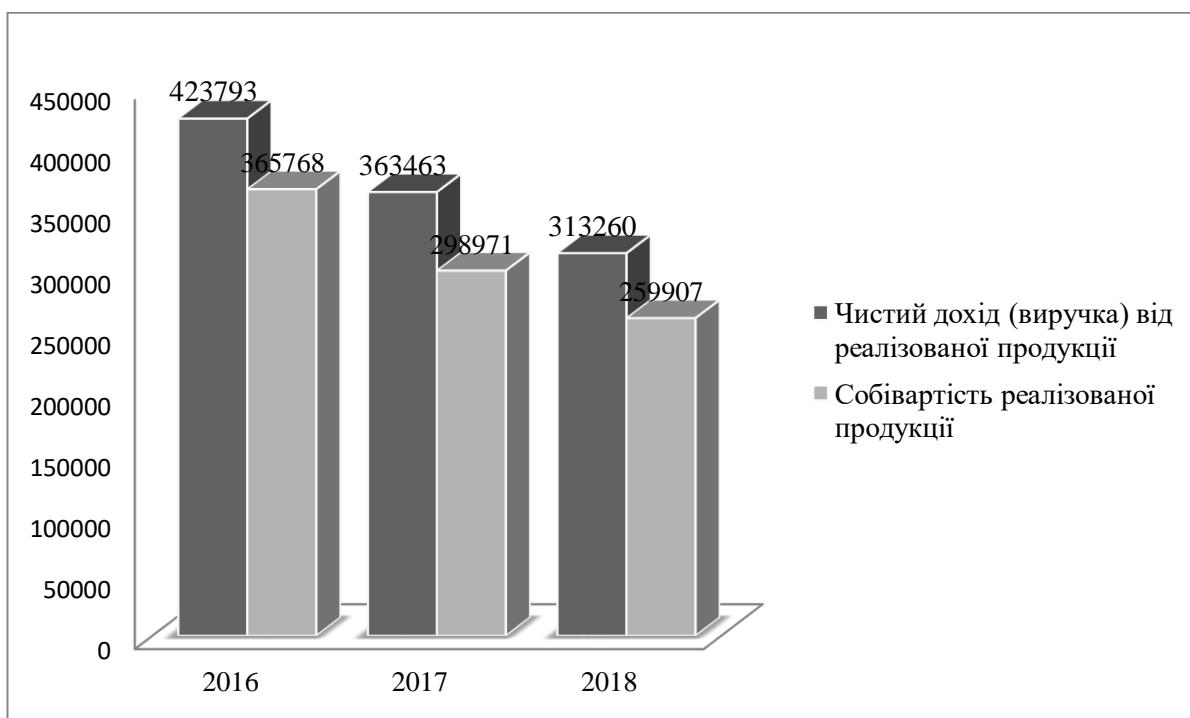

Рисунок 2.2 – Співвідношення чистого доходу та собівартості реалізованої продукції ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр., тис. грн.

Чистий прибуток мав тенденцію до зниження: у 2017 р. порівняно з 2016 р. зменшився на 4212 тис.грн., або на 35,3% і склав 7720 тис. грн. У 2018 р. порівняно з 2017 р. підприємство отримало збитки на суму 5214 тис. грн. Чистий прибуток зменшився за рахунок зниження чистого доходу, значного зменшення інших операційних доходів та збільшення адміністративних витрат та витрат на збут.

За показником рентабельності обороту спостерігаємо стійку тенденцію до зниження показників. У 2018 р. проти 2016 р. відбувся спад цього показника за рахунок того, що темпи росту чистого прибутку були нижче ніж темпи росту

чистої виручки від реалізації продукції. Отже, у 2018 р. рентабельність обороту склала 0,80% проти 2,82% в 2016 р.

Аналізуючи трудові ресурси, ми відмітили, що протягом 2018-2016 рр. відбувається зменшення кількості працівників. В 2016 р. середньооблікова чисельність склала 1826 осіб, у 2017 р. – 1599 осіб, у 2018 р. – 1439 осіб.

Протягом досліджуваного періоду спостерігаємо зростання коефіцієнта автономії, на кінець 2018 р. він склав 0,83 проти 0,75 у 2016 р., який перевищує оптимальне значення 0,5. Спостерігається позитивне зменшення коефіцієнта фінансового ризику з 0,33 у 2016 р. до 0,20 у 2018 р. Коефіцієнт фінансового ризику знаходиться у межах рекомендованого значення. Отже, отримані значення цих коефіцієнтів свідчать про підвищення фінансової незалежності ТОВ «Меркурій».

Коефіцієнт маневрування за досліджуваний період значно не змінювався і становить 0,53. На низький рівень абсолютної ліквідності вказує отримане значення коефіцієнту абсолютної ліквідності, яке є значно менше нормативу. Але загальний рівень ліквідності є достатнім, оскільки коефіцієнт поточної ліквідності знаходиться в межах рекомендованого значення.

Таким чином, до позитивних моментів діяльності ТОВ «Меркурій» слід віднести збільшення обсягів власного капіталу в період 2016-2018 рр., що призвело до зростання коефіцієнту автономії та маневрування і зменшення коефіцієнту фінансового ризику; зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості; зростання загального рівня ліквідності та платоспроможності.

До негативних моментів у діяльності ТОВ «Меркурій» слід віднести дуже низький рівень абсолютної ліквідності; зменшення чистого доходу та чистого прибутку від реалізації продукції за період.

2.2 Аналіз і оцінка структури та джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій»

Для успішного функціонування на споживчому ринку підприємству необхідна дієва ефективна комплексна система управління його діяльністю. У цьому контексті значним і суттєвим для підприємства є ефективний вибір джерел фінансування, які є невід'ємною складовою діяльності підприємства.

В умовах нестабільної ситуації в економіці державі, підвищеної конкуренції серед підприємств тощо, підприємство змушене шукати найбільш вигідні або нові джерела фінансування на ринку капіталів для здійснення своєї діяльності.

Теоретичні засади джерел фінансування були відображені в роботах таких відомих науковців, як. Бланк І. О, Василик О.Д., Круш П.В., Поддєрьогін А.М., Школьник І. О. [8, 9, 12, 35, 75, 82].

Джерела фінансування залежать від типу підприємства і форми власності, на базі якого воно функціонує. Ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від обраної стратегії управління джерелами формування майна підприємства. Управління джерелами формування майна представляє собою систему принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з встановленням оптимальних параметрів їх обсягу та структури, а також їх залученням з різних джерел та в різноманітних формах для здійснення господарської діяльності підприємства.

До внутрішніх джерел фінансування підприємства належить власний капітал, який включає: внески власників підприємства, реінвестування прибутку, реструктуризація активів.

Власний капітал характеризується такими основними позитивними особливостями: простотою залучення, високою здатністю генерувати прибуток в усіх сферах діяльності, забезпечувати фінансову стійкість розвитку підприємства, його платоспроможності в довгостроковому періоді. Разом з тим,

йому притаманні такі недоліки: обмеження обсягу залучення, висока вартість у порівнянні з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу. Капітал підприємства формується з джерел, які можна поділити на 3 групи: власні, прирівняні до власних (додатково залучені) й позичені (рис. 2.4).

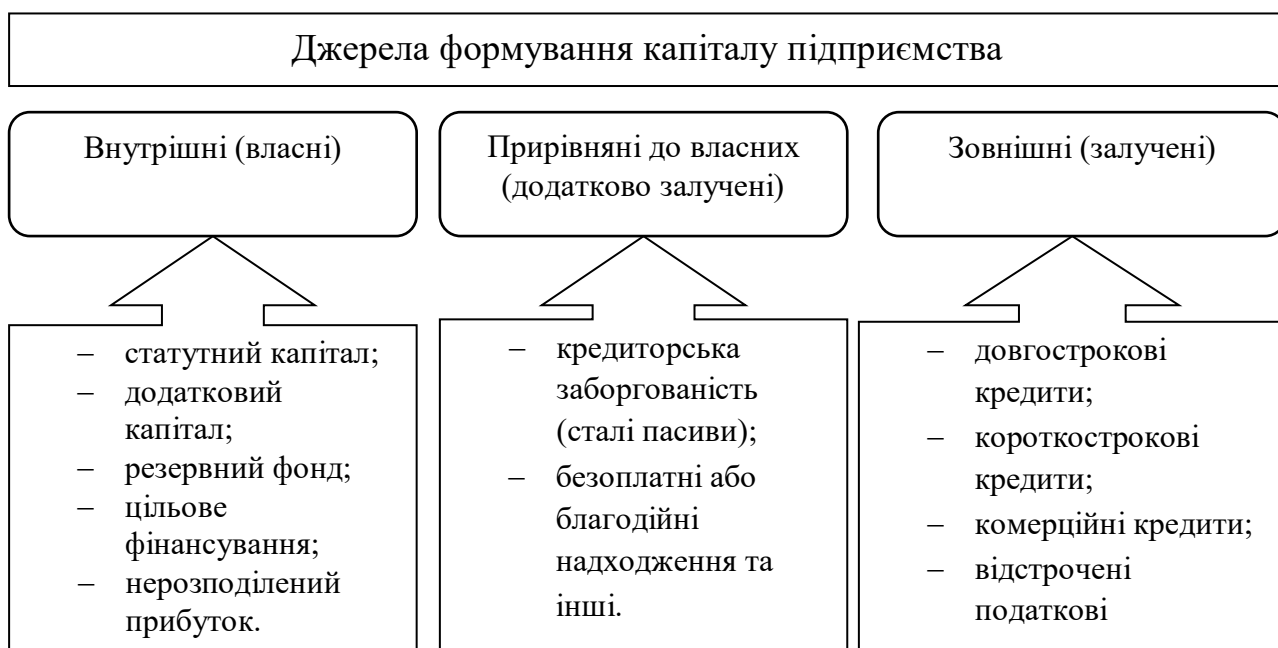

Рисунок 2.3 – Джерела формування капіталу підприємства [складено автором на основі 67, 73, 84]

В складі внутрішніх джерел формування капіталу основне місце належить прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства. Він формує переважну частину власного капіталу, забезпечує приріст власного капіталу, у відповідності із зростанням ринкової вартості підприємства, а також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах, що мають значний обсяг основних засобів і нематеріальних активів. Однак, суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування [54, с. 176].

Таким чином, підприємство, яке використовує в основному власний капітал має найвищу фінансову стійкість (його коефіцієнт автономії дорівнює одиниці), але обмежує темпи свого розвитку (оскільки не може забезпечити формування необхідного додаткового обсягу активів в періоди сприятливої

кон'юнктури ринку) і не використовує фінансової можливості приросту прибутку на вкладений капітал [54, с.178].

До зовнішніх джерел фінансування відноситься залучений та позиковий капітал, до яких належать: кредиторська заборгованість, короткострокові та довгострокові кредити банків, небанківські залучені кошти (державний кредит, кредити міжнародних фінансово – кредитних інститутів, лізинг, комерційний кредит).

Використання позикового капіталу дозволяє істотно розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різноманітних цільових фінансових коштів, а в кінцевому результаті - підвищити ринкову вартість підприємства. Залучений капітал, що використовується підприємством, характеризує у сукупності обсяг його фінансових зобов'язань (загальну суму боргу). Хоч основу будь-якого бізнесу складає власний капітал, на підприємствах ряду галузей економіки обсяг залучених коштів значно перевищує обсяг власного капіталу.

Для одних підприємств найбільш вигідною є можливість використовувати внутрішні джерела фінансування, а для інших – зовнішні. Але кожне підприємство має змогу обрати свою схему та джерела фіксування, які вигідні йому та які залежать від форми організації бізнесу підприємств. Основними напрямками удосконалення джерел фінансування на підприємстві може бути зниження величини активів, а саме зменшення дебіторської заборгованості та своєчасне погашення кредиторської заборгованості. Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання капіталу, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Сформований капітал має бути розміщений в майні підприємства.

Джерела формування майна підприємства відображена в таблиці 2.2.

Таблиця 2. 2 – Характеристика джерел формування майна підприємства за формами утворення [46]

Джерела формування майна (активів) підприємства за формами утворення	Характеристика відповідальності за економічні вигоди
1	2
1. Власний капітал	
Статутний капітал	Заборгованість перед власниками в частині здійснених інвестицій з власних доходів на умовах, визнаних в статуті підприємства
Пайовий капітал	
Додатковий вкладений капітал	Заборгованість перед власниками за рахунок здійснених ними реінвестицій створеного доходу на підприємстві в його господарську діяльність
Інший додатковий капітал	
Резервний капітал	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	
Неоплачений капітал	
Вилучений капітал	
2. Забезпечення наступних витрат і платежів	
Забезпечення виплат персоналу	Гарантійні зобов'язання підприємства в частині виплат, строк сплати яких не настав
Інші забезпечення	
Цільове фінансування	Зобов'язання по залишках цільових капіталів
3. Довгострокові зобов'язання	
Довгострокові кредити банків	Зобов'язання, які не є поточними за активи, що тимчасово використовуються в господарській діяльності за відповідну плату
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	
Відстрочені податкові зобов'язання	
Інші довгострокові зобов'язання	
4. Поточні зобов'язання	
Короткострокові кредити банків	Заборгованість за одержані кошти на які нараховуються відсотки
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	
Векселі видані	Заборгованість підприємства оформлена векселем (борговою розпискою)
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Заборгованість підприємства на відшкодування вартості майна одержаного від постачальників та забезпечення ним економічних вигод
Поточні зобов'язання за розрахунками:	Одержані підприємством аванси під зобов'язання зменшення своїх активів
з одержаних авансів	
з бюджетом	Зобов'язання по зменшенню активів
з позабюджетних платежів	
зі страхування	Зобов'язання по доходах, які будуть забезпечені активами у майбутньому
з оплати праці	
з учасниками	
із внутрішніх розрахунків	
Інші поточні зобов'язання	
5. Доходи майбутніх періодів	

Як видно з таблиці серед основних джерел формування майна підприємства є власний капітал, що являє собою активи підприємства, що залишаються після вирахування його зобов'язань.

Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників підприємства.

Разом з тим, власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:

- довгострокового фінансування господарської діяльності – знаходиться у розпорядженні підприємства необмежено довго;
- відповідальності та захисту прав кредиторів – відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;
- компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу;
- кредитоспроможності – при наданні кредиту, за інших рівних умов, перевага надається підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю та більшим власним капіталом;
- фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;
- самостійності та влади – розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності (автономності) та впливу його власників на підприємство;
- розподілу доходів і активів – частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна при ліквідації підприємства.

Збереження свого капіталу підприємство може забезпечити тільки при отриманні прибутку. Власний капітал утворюється двома шляхами:

- внесенням власниками підприємства грошей та інших активів;

– накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві [45, с.105].

Сума власного капіталу може збільшуватись внаслідок прибуткової господарської діяльності, а також збільшення вартості активів, непов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка (індексація) необоротних активів, переоцінка оборотних активів тощо).

Власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві із чистого прибутку. Тому за формами власний капітал поділяється на дві категорії: інвестований (вкладений або сплачений капітал) та прибуток.

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:

- статутний капітал, сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарюючих одиниць;
- додатковий капітал – це додатково вкладений та індексований капітал, резервний капітал, спеціальні фонди і нерозподілений прибуток.

Статутний і додатковий капітал виконують різні функції. Так, статутний капітал – це первісне джерело інвестування та формування майна підприємства. На відміну від додаткового, він забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму.

Отже, наявність значного переліку джерел формування капіталу суб'єкта підприємництва мають певні особливості та повинні бути в рівності з розміром активів [77]. Таким чином можемо проаналізувати динаміку складу та структури джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій» протягом 2016 – 2018 рр. (табл. 2.3).

Згідно даних таблиці ТОВ «Меркурій» протягом 2016 – 2018 років капітал сформований за рахунок власного та позикового.

Таблиця 2.3 – Динаміка складу та структури джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій» за 2016 – 2018 роки

Показник	2016 рік		2017 рік		2018 рік		Відхилення (+,-) показника 2017 року порівняно з 2016 роком		Відхилення (+,-) показника 2018 року порівняно з 2017 роком	
	сума, тис.грн.	сума, тис.грн.	сума, тис.грн.	сума, тис.грн.	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %
1. Власний капітал	186386	75,42	184775	79,28	187282	83,02	-1611	3,86	2506	3,74
1.1. Статутний капітал	24482	9,9	24482	10,50	24482	10,85	0	0,6	0	0,35
1.2. Інший додатковий капітал	12814	5,2	14815	6,37	14815	6,56	2001	1,17	0	0,19
1.3. Резервний капітал	6349	2,55	6771	2,91	7030	3,12	422	-23,51	259	0,21
1.4. Нерозподілений прибуток	142741	57,77	138707	59,5	140954	62,49	-4034	0,32	2247	2,99
2. Позиковий капітал	60697	24,57	48277	20,72	38295	16,98	-12420	-4,07	-9982	-3,74
2.1. Довгостроковий позиковий капітал	0	0,00	370	0,00	196	0,00	370	0,00	-174	0,00
2.2. Короткостроковий позиковий капітал	60697	24,57	47694	20,46	38097	16,89	-13003	-4,10	-9599	-3,58
2.2.1. Кредити банків	7135	2,89	6794	2,92	823	0,36	-341	0,03	-5971	-2,55
2.3. Кредиторська заборгованість	0	0,00	174	0,07	174	0,08	174	0,07	0	0,00
2.3.1. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	46706	18,90	33486	14,37	32290	14,31	-13220	-4,53	-1196	-0,05
2.3.2. Поточні зобов'язання за розрахунками	6179	2,50	3638	1,56	3414	1,51	-2541	-0,94	-224	-0,05
2.3.2.1. з бюджетом	2034	0,82	358	0,15	263	0,12	-1676	-0,67	-95	-0,04
2.3.2.2. зі страхування	1338	0,54	1010	0,43	833	0,37	-328	-0,11	-177	-0,06
2.3.2.3. з оплати праці	2807	1,14	2270	0,97	2318	1,03	-537	-0,16	48	0,05
2.4. Інші поточні зобов'язання	677	0,27	3602	1,55	1394	0,62	2925	1,27	-2208	-0,93
Всього джерел формування майна	247083	100,00	233052	100,00	225575	100,00	-14031	x	-7480	x

Розмір джерел формування протягом періоду мав тенденцію до зменшення: у 2017 році проти 2016 року спав на 14031 тис.грн., а у 2018 р. проти 2017 року – зменшився на 7480 тис.грн. Спад джерел формування відбувся за рахунок власного капіталу та за рахунок значного зменшення позикового капіталу протягом всього періоду.

Власний капітал ТОВ «Меркурій» протягом 2016 – 2018 років сформований за рахунок статутного, іншого додаткового, резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Суми статутного капіталу та іншого додаткового капіталу з 2016 року по 2018 рік залишилися незмінними і становлять відповідно 31827 тис.грн. і 4737 тис.грн. Розмір резервного капіталу збільшився у 2017 році проти 2016 року на 422 тис.грн., а у 2018 році проти 2017 сума резервного капіталу зросла ще на 259 тис.грн. Сума нерозподіленого прибутку у 2017 році проти 2016 року зменшилась на 2033 тис.грн., а у 2018 році порівняно з 2017 зросла на 246 тис.грн., але показник все одно є меншим ніж 2016 року. Нерозподілений прибуток підприємство накопичує з метою технічного переозброєння.

Позитивним є те, що у 2016 р. ТОВ «Меркурій» розраховалися з довгостроковими кредитами банків, але у 2017 р. довгостроковий капітал становив 370 тис.грн., а у 2018 р. сума зменшилась і становить 196 тис.грн.

Короткостроковий позиковий капітал протягом періоду сформовано за рахунок кредитів банків, кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, поточних зобов'язань за розрахунками та інших поточних зобов'язань. Короткострокового позикового капіталу мав тенденцію до зменшення з 60697 тис.грн. у 2016 році до 38095 тис.грн у 2018 році у зв'язку зі збільшенням власного капіталу.

У 2017 році проти 2016 року сума короткострокових кредитів банку зменшилась на 341 тис.грн, а у 2018 році в порівнянні з 2017 роком заборгованість по кредитах значно спала і становить 823 тис.грн., що є позитивним для підприємства.

Розмір кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги помітно зменшився, у 2017 році проти 2016 року сума заборгованості стала меншою на 13220 тис.грн., а у 2018 р., порівнюючи його з 2017 р. кредиторська заборгованість зменшилась ще на 1196 тис.грн. і становить 32290 тис.грн. Це

відбулося за рахунок змін кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги та поточних зобов'язань за розрахунками.

Поточні зобов'язання за розрахунками складаються з зобов'язань з бюджетом, зі страхування та з оплати праці. Протягом досліджуваного періоду відбувається стрімке зменшення суми поточних зобов'язань за розрахунками з бюджетом. У 2017 році порівняно з 2016 їх сума знизилась на 1676 тис.грн., а у 2018 році проти 2017 року ця сума зменшилась ще на 95 тис.грн. і становить 263 тис.грн. – це є позитивним моментом у діяльності підприємства.

Майно ТОВ «Меркурій» протягом досліджуваного періоду на 70% фінансується за рахунок власних джерел і на 30% за рахунок зовнішніх, тобто можна відмітити, що структура капіталу задовільна. Слід відмітити, що підприємство користується кредитами банків. Позитивним моментом у діяльності ТОВ «Меркурій» є зменшення кредиторської заборгованості протягом досліджуваного періоду.

2.3 Ефективне використання майна як складова управління капіталом суб'єкта підприємництва

Для суб'єкта підприємництва важливим є визначення напрямів ефективного управління майном, серед яких особлива увага приділяється факторам впливу, як на основні так і оборотні активи. Наше подальше дослідження побудуємо в контексті послідовного розрахунку показників ефективності використання основних і оборотних активів, з метою виявлення резервів та подальшої оптимізації джерел їхнього фінансування. Послідовність наших дій подамо у вигляді схеми (рис. 2.5).

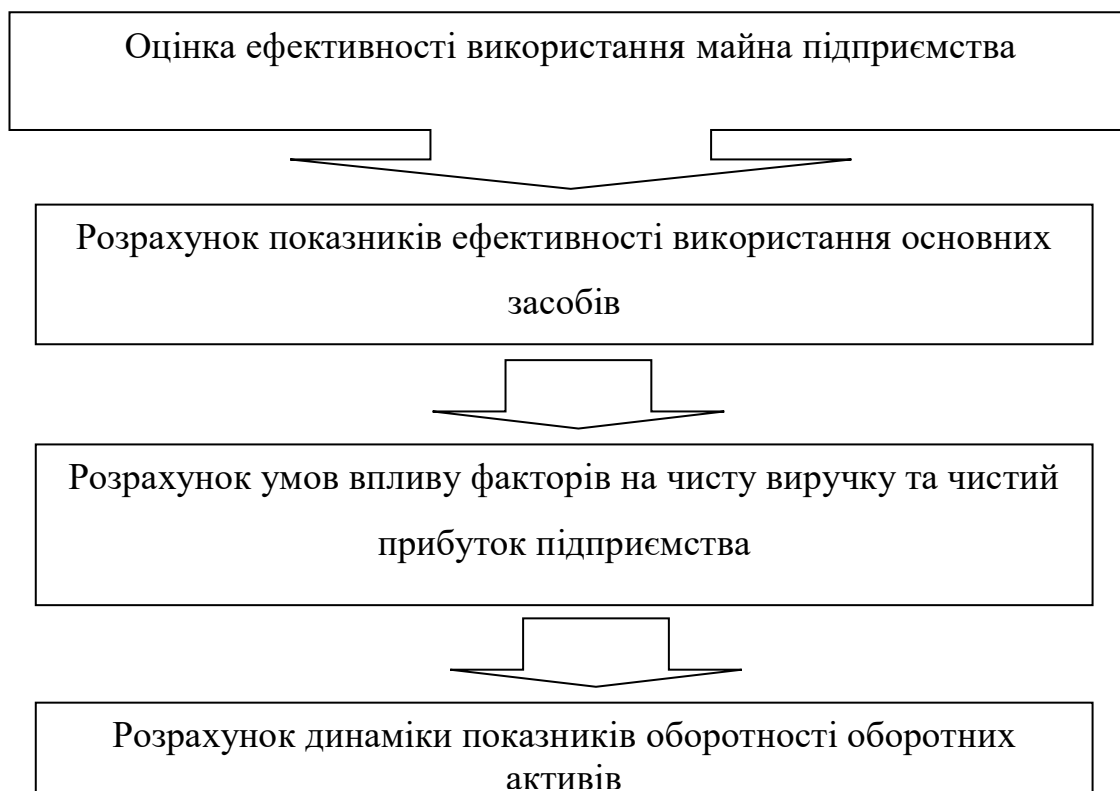

Рисунок 2.4 – Послідовність виконання оцінки використання майна підприємства

Для здійснення фінансового-господарської діяльності підприємству необхідно мати в достатніх обсягах основні і оборотні активи, які забезпечать безперервний рух грошових і матеріальних засобів.

Основні засоби – матеріальні активи, яке підприємство утримує з метою використання їх в процесі виробництва або поставки товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим засобам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Ефективність використання основних засобів залежить від організації своєчасного одержання надійної і досить повної обліково-економічної інформації. У цьому зв'язку зростає роль та значення обліку як однієї з найважливіших функцій управління.

Підприємство має здійснювати моніторинг руху основних засобів, їх склад та стан, ефективність використання, шукати шляхи та резерви підвищення ефективності їх використання. Важливим є факт вчасного виявлення та коригування негативних відхилень, які в подальшому можуть спричинити негативний вплив на результати діяльності підприємства.

Аналіз економічної літератури [7,с. 51] дає підстави для висновку, що сучасні підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів досить різноманітні. Ряд науковців та економістів таких як Виговська А. В., Ковальов В. В., Мазуревич І. О., Поддєрьогін А. М., Чуліна І. Д. [14, 31, 39, 75, 77] виокремлюють показники ефективності використання основних засобів такі як часткові та загальні.

На наш погляд досить слушною і зрозумілою є позиція А. М. Поддєрьогіна щодо поділу показників на три групи:

1. Показники забезпечення підприємства основними засобами, до яких належать фондомісткість, фондоозброєність, коефіцієнт реальної вартості основних засобів.
2. Показники стану основних засобів. До даної групи відносять коефіцієнти зносу, придатності, оновлення, вибуття та приросту.
3. Показники ефективності використання основних засобів, до яких належить фондovіддача, рентабельність основних засобів [75, с.235].

Однією з головних ознак підвищення рівня ефективного використання основних засобів підприємства є збільшення обсягів виробництва продукції. Під ефективністю основних засобів розуміють результат, здобутий у вигляді отриманого ефекту, що співвідноситься з витраченими ресурсами та є складовою частиною результату використання всіх виробничих ресурсів підприємства.

Сучасні підходи до оцінки ефективності використання основних засобів досить різноманітні, але всі вони ґрунтуються на системі натуральних та вартісних показників.

До натуральних показників належать екстенсивне та інтенсивне використання основного устаткування, віддача в натуральному чи умовно-натуральному вираженні, використання виробничої потужності та ступінь її освоєння.

Вартісні показники: фондівіддача основних засобів розрахована за вартісними показниками, фондомісткість, співвідносні оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу основних засобів, фондоозброєності та продуктивності праці.

На сьогоднішній день основним критерієм ефективності використання основних засобів є отримання максимального результату при оптимальних затратах.

На підставі даних ТОВ «Меркурій» за 2016 – 2018 рр. проведемо аналіз ефективності використання основних засобів. Розрахунок показників подамо в таблиці 2.4. Згідно даних розрахунків фондівіддача протягом періоду 2016 - 2018 років знизилась на 1,46 тис.грн за рахунок зменшення чистої виручки та середньорічної вартості основних засобів. Фондомісткість є оберненим показником до фондівіддачі, тому спостерігаємо тенденцію до збільшення цього показника на 0,07 тис.грн.

Таблиця 2.4– Показники ефективності використання основних засобів ТОВ «Меркурій» за 2016 – 2018 рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+;-)	
				2017/2016	2018/2017
А	1	2	3	4	5
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	423793,00	363463,00	313260,00	-60330,00	-50203,00
2. Чистий прибуток (збиток), тис.грн	11932,00	11368,00	2506,00	-564,00	-8862,00
3. Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн	80718,00	77833,00	82747,00	-2885,00	4914,00
4. Фондовіддача, грн	5,25	4,67	3,79	-0,58	-0,88
5. Фондомісткість, грн	0,19	0,21	0,26	0,02	0,05
6. Рентабельність основних засобів, %	14,78	14,61	3,03	-0,18	-11,58

Спостерігаємо значне зменшення рентабельності основних засобів протягом періоду, яка в 2016 році становила 14,78%, а в 2018 – 3,03%, що

відбулося за рахунок зменшення обсягів чистого прибутку. Це вплинуло на значення показника рентабельності та означає, що підприємство недоотримало на кожній гривні 11,75 коп чистого прибутку.

Вважаємо за потрібне подати динаміку чистої виручки та чистого прибутку ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр. на рисунку 2.6.

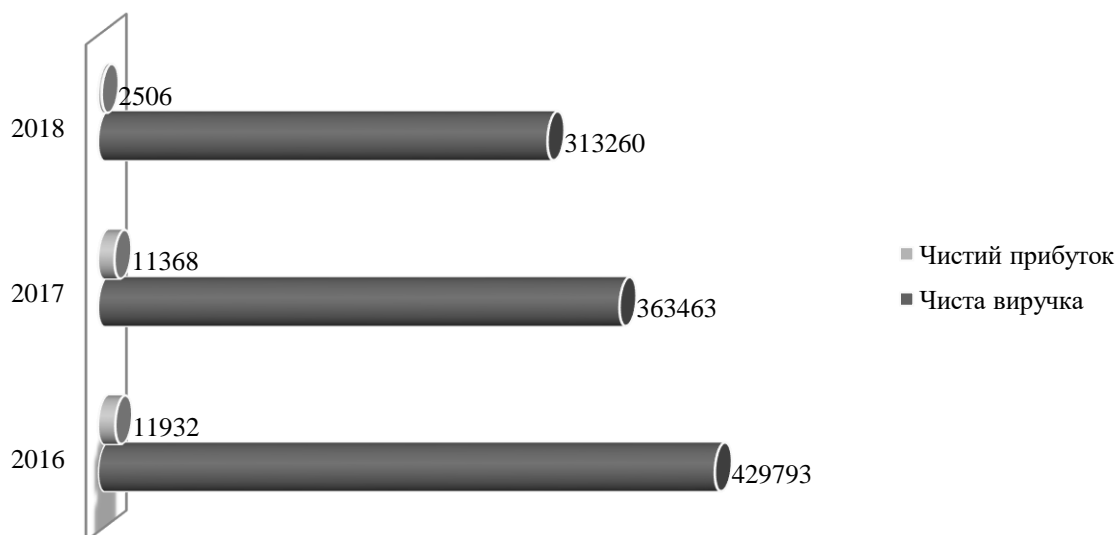

Рисунок 2.6 – Співвідношення чистого доходу та чистого прибутку ТОВ «Меркурій» за 2016-2018 рр., тис. грн.

Дана діаграма наочно показала поступове зниження протягом досліджуваного періоду обсягів чистої виручки та чистого прибутку

Наступним етапом нашого дослідження є розрахунок впливу факторів, пов'язаних з ефективністю використання основних засобів на показники фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема, на виручку від реалізації продукції, робіт, послуг та фінансовий результат діяльності (табл. 2.5 та табл.2.6).

Зазначимо, що у 2017 році порівняно з 2016 роком виручка від реалізації продукції на підприємстві зменшилась на 60330 тис.грн.

Таблиця 2.5 – Вплив факторів, пов’язаний з ефективністю використання основних засобів підприємства за 2016 – 2017 рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	Скоригований показник	Зміна (+,-)		
				усього	у т. ч. за рахунок	
					обсягу основних засобів	ефективності використання основних засобів
А	1	2	3	4	5	6
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	423793,00	363463,00	408645,91	-60330,00	-15147,09	-45182,91
2. Чистий прибуток (збиток), тис.грн	11932,00	11368,00	11505,53	-564,00	-426,47	-137,53
3. Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн	80718,00	77833,00	х	-2885,00	х	х
4. Фондовіддача, грн	5,25	4,67	х	-0,58	х	х
5. Фондомісткість, грн	0,19	0,21	х	0,02	х	х
6. Рентабельність основних засобів, %	14,78	14,61	х	-0,18	х	х

Це зменшення пояснюється, у першу чергу, погіршенням ефективності використання основних засобів, яке відбулося під впливом наступних факторів: за рахунок зменшення середньорічної вартості основних засобів на 2885 тис.грн. чистий прибуток зменшився на 564 тис.грн., та за рахунок зменшення фондовіддачі на 0,58 чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зменшилась на 60330 тис.грн..

На зміну чистого прибутку вплинули такі фактори: за рахунок зниження обсягу середньорічної вартості основних засобів на 2885 тис.грн. чистий прибуток зменшився на 564 тис.грн.

Згідно розрахунків в таблиці чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у 2018 році проти 2017 року зменшилась на 50204 тис.грн. Це відбулось під впливом наступних факторів: за рахунок

збільшення середньорічної вартості основних засобів на 4914 тис.грн. чиста виручка знизилась на 50204 тис.грн., також, за рахунок зниження показника фондівіддачі на 0,88 грн. чистий дохід зменшився на 50204 тис.грн.

Таблиця 2.6 – Вплив факторів, пов’язаний з ефективністю використання основних засобів підприємства за 2017 – 2018 рр.

Показник	2017 рік	2018 рік	Скоригований показник	Зміна (+,-)		
				усього	у т. ч. за рахунок	
					обсягу основних засобів	ефективності використання основних засобів
А	1	2	3	4	5	6
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	363463,00	313260,00	386410,30	-50204,00	22947,30	-73151,30
2. Чистий прибуток (збиток), тис.грн	11368,00	2506,00	12085,72	-8862,00	717,72	-9579,72
3. Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн	77833,00	82747,00	х	4914,00	х	х
4. Фондовіддача, грн	4,67	3,79	х	-0,88	х	х
5. Фондомісткість, грн	0,21	0,26	х	0,05	х	х
6. Фондоозброєність, тис.грн/особу	48,68	57,50	х	8,83	х	х
7. Рентабельність основних засобів, %	14,61	3,03	х	-11,58	х	х

На зміну чистого прибутку вплинули наступні фактори: за рахунок зменшення рентабельності основних засобів на 11,58 в.п., чистий прибуток зменшився на 8862 тис.грн.

Для суб’єкта підприємництва важливе значення має контроль за забезпеченням та раціональним використанням оборотних активів в процесі виробництва. Тому наступною складовою дослідження ефективності використання активів є розрахунок показників оборотності оборотних активів.

До оборотних активів відноситься та частина майна, яка використовується протягом одного виробничого циклу і повністю переносить свою вартість на вартість продукції, що виробляється, змінюючи свою натурально-речову форму.

Ефективне використання оборотних активів відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи суб'єкта підприємництва, підвищенні рівня рентабельності господарювання та залежить від дії множини факторів. У сучасних умовах великий негативний вплив на ефективність використання оборотних активів, уповільнення їх оборотності мають фактори кризового стану економіки, що діють незалежно від бажання суб'єкта підприємства. Разом з тим, підприємство має внутрішні резерви підвищення ефективності використання мобільних активів, на які воно може суттєво впливати [74, с. 240].

Оцінка ефективності використання оборотних активів здійснюється через показники його оборотності. Оскільки критерієм оцінки ефективності використання оборотних активів є фактор часу, то використовуються показники, які відображають тривалість обороту в днях або загальний час обороту та швидкість обороту.

Нами проведений розрахунок оборотності оборотних активів ТОВ «Меркурій» в період протягом 2016 – 2018 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка показників оборотності оборотних активів ТОВ «Меркурій» за 2016 – 2018 рр.

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення, (+;-)		Темп змін, %	
				2017 від 2016	2018 від 2017	2017р / 2016р	2018р / 2017р
А	1	2	3	4	5	6	7
1. Середньорічна вартість оборотних активів, усього, тис.грн, у т.ч.:	150629,50	152593,00	141130,00	1963,50	-11463,00	101,30	92,49
1.1. грошових коштів та їх еквівалентів	6114,00	5635,50	5531,00	-478,50	-104,50	92,17	98,15
1.2 дебіторської заборгованості	91808,50	96036,00	88037,50	4227,50	-7998,50	104,60	91,67
1.3. запасів	51084,00	49301,00	50414,00	-1783,00	1113,00	96,51	102,26
2. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн	423793,00	363463,00	313260,00	-60330,00	-50203,00	85,76	86,19
3. Одноденна виручка, тис.грн	1161,08	995,79	858,24	-165,29	-137,55	85,76	86,19

4. Оборотність оборотних активів, у днях, у т.ч.:	129,73	153,24	164,44	23,51	11,20	118,12	107,31
4.1. грошових коштів та поточних фінансових інвестицій	5,27	5,66	6,44	0,39	0,79	107,47	113,87
4.2. дебіторської заборгованості	79,07	96,44	102,58	17,37	6,14	121,97	106,36
4.3. запасів	44,00	49,51	58,74	5,51	9,23	112,53	118,65
5. Число оборотів оборотних активів, раз, у т.ч.:	2,81	2,38	2,22	-0,43	-0,16	84,66	93,19
5.1. грошових коштів та поточних фінансових інвестицій	69,32	64,50	56,64	-4,82	-7,86	93,05	87,82
5.2. дебіторської заборгованості	4,62	3,78	3,56	-0,83	-0,23	81,99	94,02
5.3. запасів	8,30	7,37	6,21	-0,92	-1,16	88,87	84,28
6. Коефіцієнт закріплення оборотних активів	0,36	0,42	0,45	0,06	0,03	118,12	107,31
7. Вивільнення (-), залучення (+) коштів в оборот у зв'язку зі зміною їх оборотності, тис.грн	x	152593,00	141130,00	x	-11463,00	x	92,49

Розраховані значення у таблиці свідчать про те, що у 2016 році оборотний капітал проходив всі стадії кругообігу за 130 днів, у 2017 році за 153 дні, а у 2018 році за 164 дні. Отже, протягом 2016 – 2018 років спостерігається прискорення оборотності оборотних активів.

Прискорення швидкості обороту в 2016 - 2018 р. пов'язано зі зменшенням обсягу середньорічної вартості оборотних активів зі 150629 тис.грн. до 141130 тис.грн.

За окремими видами оборотних активів відбулося наступне: оборотність грошових коштів та поточних фінансових інвестицій у 2016 році проти 2018 року прискорила на 1,17 дні. У 2018 р. проти 2016 р. тривалість обороту дебіторської заборгованості також прискорила на 23,51 дні.

У 2018 році проти 2016 року відбулося прискорення оборотності запасів на 14,74 дні за рахунок зменшення середніх залишків запасів.

Аналізуючи число оборотів оборотних активів та їх елементів, зазначимо, що протягом досліджуваного періоду коефіцієнт оборотності оборотних активів знизилась з 2,81 до 2,22 раз.

Коефіцієнт оборотності грошових коштів у 2018 році порівняно з 2016 роком зменшився з 69,32 до 56,64 разів у зв'язку з перевищенням темпів росту середньорічного розміру грошових коштів над темпами розміру виручки.

Протягом аналізованого періоду з 2018 року по 2016 рік спостерігаємо зниження числа оборотів дебіторської заборгованості з 4,62 до 3,56 раз, що було пов'язано з відставанням темпів зниження середньорічної вартості коштів у розрахунках від темпів зниження чистої виручки.

Зниження коефіцієнтів оборотності запасів на 2,09 раз протягом періоду пов'язано зі зростанням середньорічних запасів та зменшенням чистої виручки.

Слід відмітити негативне збільшення коефіцієнту закріплення оборотних активів з 0,36 у 2016 році до 0,45 у 2018 році. Цей показник показує, що в діяльності ТОВ «Меркурій» для отримання 1 гривні виручки у 2016 році витрачалося 36 копійок оборотних активів, а у 2018 році – 45 копійок.

Проведене вище дослідження дає підстави для наступних висновків щодо ефективного використання активів досліджуваного підприємства. У 2018 році проти 2017 року спостерігається погіршення показників ефективності використання основних засобів за рахунок того, що темпи зниження чистої виручки вищі ніж темпи зниження середньорічної вартості основних засобів. А рентабельність основних засобів знизилась за рахунок того, що темпи зниження чистого прибутку вищі ніж темпи зниження середньорічних основних засобів.

Спостерігаючи за динамікою показників оборотності оборотних активів відмітимо, що у 2017 році темпи росту чистої виручки відстають від темпів росту середньорічної вартості оборотних активів. А у 2018 році відбулося погіршення у зв'язку зі зменшенням розміру чистої виручки.

Таким чином підготовлено підґрунтя для визначення основних напрямів удосконалення управління капіталом суб'єкта підприємництва.

Висновки за розділом 2

Дослідження діючої системи управління капіталом суб'єкта підприємництва, а саме: проведений моніторинг основних напрямів діяльності, оцінка структури та джерел формування капіталу дає підстави для наступних висновків:

1. Обґрунтовано, що ринок кондитерських виробів в Україні є таким, що динамічно розвивається, оскільки, з одного боку, передові компанії витісняють менш потужних гравців, а з іншого – постійно з'являються нові гравці, які створюють конкурентне середовище. Сучасний кондитерський ринок України є одним з найбільших секторів харчової промисловості, характеризується стабільністю та стрімким зростанням, а також показує низький рівень вразливості до негативних спадів в економіці країни та світу в цілому. На всіх провідних підприємствах галузі впроваджені та функціонують системи менеджменту якості за версією ISO 9001:2000. Сьогодні український кондитерський ринок майже нічим не відрізняється від європейського, оскільки вітчизняні виробники пропонують різноманітний асортимент кондитерської продукції своїм споживачам, який налічує близько 1000 найменувань. Тим самим постійно скорочуючи загальний імпорт солодоців в Україну.

2. Оцінка основних показників діяльності досліджуваного підприємства дає підстави для наступних тверджень: до позитивних моментів діяльності ТОВ «Меркурій» слід віднести збільшення обсягів власного капіталу в період 2016-2018 рр., що призвело до зростання коефіцієнту автономії та маневрування і зменшення коефіцієнту фінансового ризику; зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості; зростання загального рівня ліквідності та платоспроможності; до негативних моментів у діяльності ТОВ «Меркурій» слід віднести дуже низький рівень абсолютної ліквідності; зменшення чистого доходу та чистого прибутку від реалізації продукції за період.

3. Оцінка джерел формування капіталу підприємства дає підстави для твердження, що власний капітал ТОВ «Меркурій» протягом 2016 – 2018 років сформований за рахунок статутного, іншого додаткового, резервного капіталу та нерозподіленого прибутку; короткостроковий позиковий капітал протягом періоду сформовано за рахунок кредитів банків, кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, поточних зобов'язань за розрахунками та інших поточних зобов'язань. Майно ТОВ «Меркурій» протягом досліджуваного періоду на 70% фінансується за рахунок власних джерел і на 30% за рахунок зовнішніх, тобто можна відмітити, що структура капіталу задовільна. Слід відмітити, що підприємство користується кредитами банків. Позитивним моментом у діяльності ТОВ «Меркурій» є зменшення кредиторської заборгованості протягом досліджуваного періоду.

4. Проведене дослідження щодо ефективного використання активів досліджуваного підприємства дає підстави для наступних висновків. У 2018 році проти 2017 року спостерігається погіршення показників ефективності використання основних засобів за рахунок того, що темпи зниження чистої виручки вищі ніж темпи зниження середньорічної вартості основних засобів. А рентабельність основних засобів знизилась за рахунок того, що темпи зниження чистого прибутку вищі ніж темпи зниження середньорічних основних засобів.

Спостерігаючи за динамікою показників оборотності оборотних активів відмітимо, що у 2017 році темпи росту чистої виручки відстають від темпів росту середньорічної вартості оборотних активів. А у 2018 році відбулося погіршення у зв'язку зі зменшенням розміру чистої виручки.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1 Формування системи моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва

Основним завданням процесу формування та реалізації системи моніторингу капіталу є створення на підприємстві необхідних передумов для здійснення фінансової підтримки його базової системи, яка передбачається, й успішного досягнення кінцевих цілей його фінансового розвитку.

Обсяги фінансової діяльності підприємства залежать від досягнутого рівня організації діяльності та фінансових відносин з партнерами, характеру джерел і глибини інформаційної бази прийняття управлінських фінансових рішень, ступеня інноваційності основних фінансових операцій і використовуваних фінансових інструментів, рівня організаційної культури фінансових менеджерів й інших внутрішньо організаційних параметрів. Залежно від рівня цих параметрів і цілей фінансового розвитку підприємство формує відповідну систему фінансового моніторингу[16].

Дослідження теоретичних аспектів джерел формування капіталу, оцінки діючої системи управління капіталом дає підстави сформулювати систему моніторингу капіталу, з урахуванням особливостей його діяльності.

Розробка системи управління будь-яким об'єктом неможлива без дослідження теоретичного підґрунтя цієї проблеми. Розробка системи підприємства ґрунтується на принципах нової управлінської парадигми системи стратегічного управління.

До основних відносять принципи, що забезпечують підготовку і ухвалення стратегічних фінансових рішень в процесі розробки системи фінансового моніторингу майна суб'єкта підприємництва. На нашу думку, сформулювати будь-яку систему фінансового моніторингу неможливо без обліку базових стратегій операційної діяльності суб'єкта підприємництва. Будучи

часткою спільної стратегії економічного розвитку підприємства, що забезпечує насамперед розвиток операційної діяльності, система моніторингу по відношенню до неї має підлеглий характер. Тому вона узгоджується із стратегічними цілями і напрямками операційної діяльності підприємства. При цьому система фінансового моніторингу здійснює істотний вплив на формування стратегічного розвитку операційної діяльності підприємства.

Це пов'язано з тим, що основні цілі операційної стратегії – забезпечення високих темпів реалізації продукції, зростання операційного прибутку і підвищення конкурентної позиції суб'єкта підприємництва пов'язані з тенденціями розвитку відповідного товарного ринку.

Аналіз наукових джерел[17, 21, 26, 58] дозволяє зробити висновок: в більшості підходів щодо формування системи моніторингу капіталу вона розглядається як процес, що має декілька етапів.

Етапом розробки системи моніторингу капіталу є ретельний аналіз і оцінка показників, які на нашу думку найбільш суттєво впливають на ефективність фінансової стратегії.

Такими показниками є аналіз ділової активності, джерел формування капіталу та ефективності використання активів підприємства.

Оцінка джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій» свідчить, що збільшення частки власних активів та зменшення частки кредитів банку в джерелах формування оборотних активів, підвищує ефективність їх використання та рівень рентабельності підприємства.

На нашу думку, встановлення економічно-обґрунтованого співвідношення між власними та позиковими джерелами формування капіталу є одною з найважливіших умов підвищення ефективності функціонування підприємства.

Розглянемо основні напрями формування системи моніторингу капіталу.

1. Забезпечення змін фінансової діяльності підприємства.

Процес управління реалізацією моніторингу капіталу підприємства починається із з'ясування масштабів майбутніх стратегічних змін його

фінансової діяльності.

Стратегічні зміни являють собою комплекс заходів, спрямованих на перетворення всіх основних систем управління фінансовою діяльністю до рівня, що забезпечує повну можливість реалізації передбаченого моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва.

За своєю сутністю стратегічні зміни характеризують процес реалізації заходів четвертої домінантної сфери (напрямую) стратегічного фінансового розвитку підприємства.

Ці зміни покликані зорієнтувати внутрішньо-організаційну складову фінансового менеджменту підприємства на досягнення рівня, що відповідає новим вимогам і забезпечує можливості ефективної реалізації обраної фінансової стратегії.

2. Діагностика характеру зміни умов зовнішнього фінансового середовища в процесі реалізації системи моніторингу капіталу суб'єкта підприємства. Характер використовуваних методів і результати управління реалізацією системи моніторингу капіталу значною мірою визначаються ступенем нестабільності факторів зовнішнього фінансового середовища. Непередбачені зміни цих факторів на окремих етапах реалізації системи моніторингу капіталу несуть у собі як додаткові можливості, так і додаткові загрози фінансовому розвитку суб'єкта підприємства.

3. Діагностика умов зовнішнього середовища, в яких здійснюється реалізація системи моніторингу капіталу підприємства на кожному з її етапів, дозволяє підприємству вчасно розробити комплекс необхідних наступальних або оборонних стратегічних управлінських рішень, що забезпечують реалізацію цілей його фінансового розвитку. Своєчасна діагностика таких умов зовнішнього середовища на кожному етапі реалізації системи моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва й адекватне реагування на них у процесі досягнення стратегічних цілей його розвитку становить основу сучасної парадигми стратегічного менеджменту.

4. Вибір методів управління системою моніторингу капіталу

підприємства з метою фінансового забезпечення та формування відповідної фінансової політики. Відповідно до принципів стратегічного менеджменту вибір методів управління реалізацією системи моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва має виходити з конкретних умов зовнішнього фінансового середовища. Ці умови можуть носити відносно стабільний характер або змінюватися досить швидко, що визначає відповідну динаміку використання конкретних методів управління фінансовою стратегією на різних етапах (від формування до реалізації конкретної стратегії в рамках визначеної фінансової політики). У комплекс таких методів входять як традиційні, так і спеціальні методи управління.

З урахуванням проведених в попередньому розділі досліджень визначимо наступні цілі системи моніторингу капіталу підприємства (рис. 3.1).

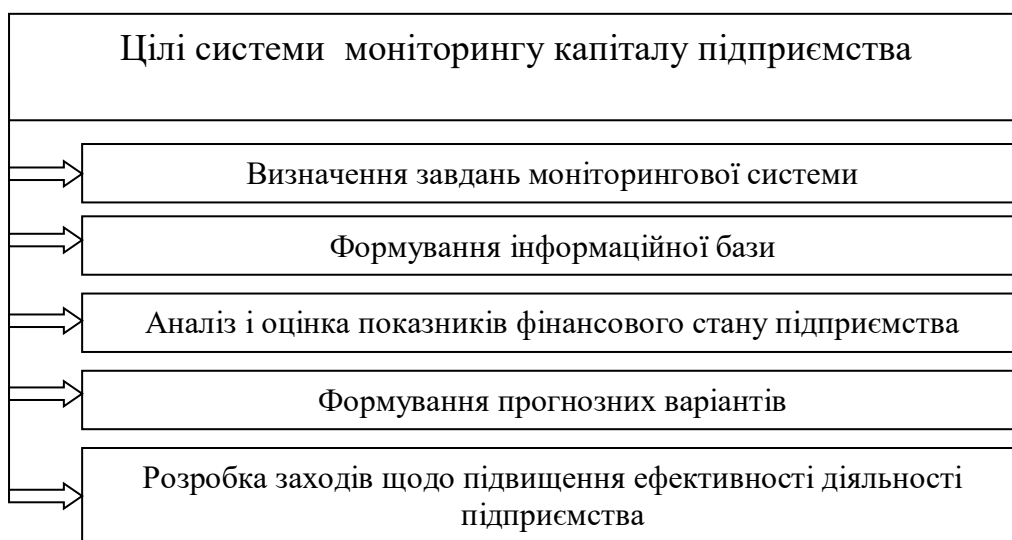

Рисунок 3.1 – Цілі системи моніторингу капіталу підприємства[авторська розробка]

Вище проведене дослідження дає підстави для формування системи моніторингу капіталу підприємства. В якості базового варіанту розробки системи моніторингу капіталу підприємства пропонуємо наступний (рис. 3.2).

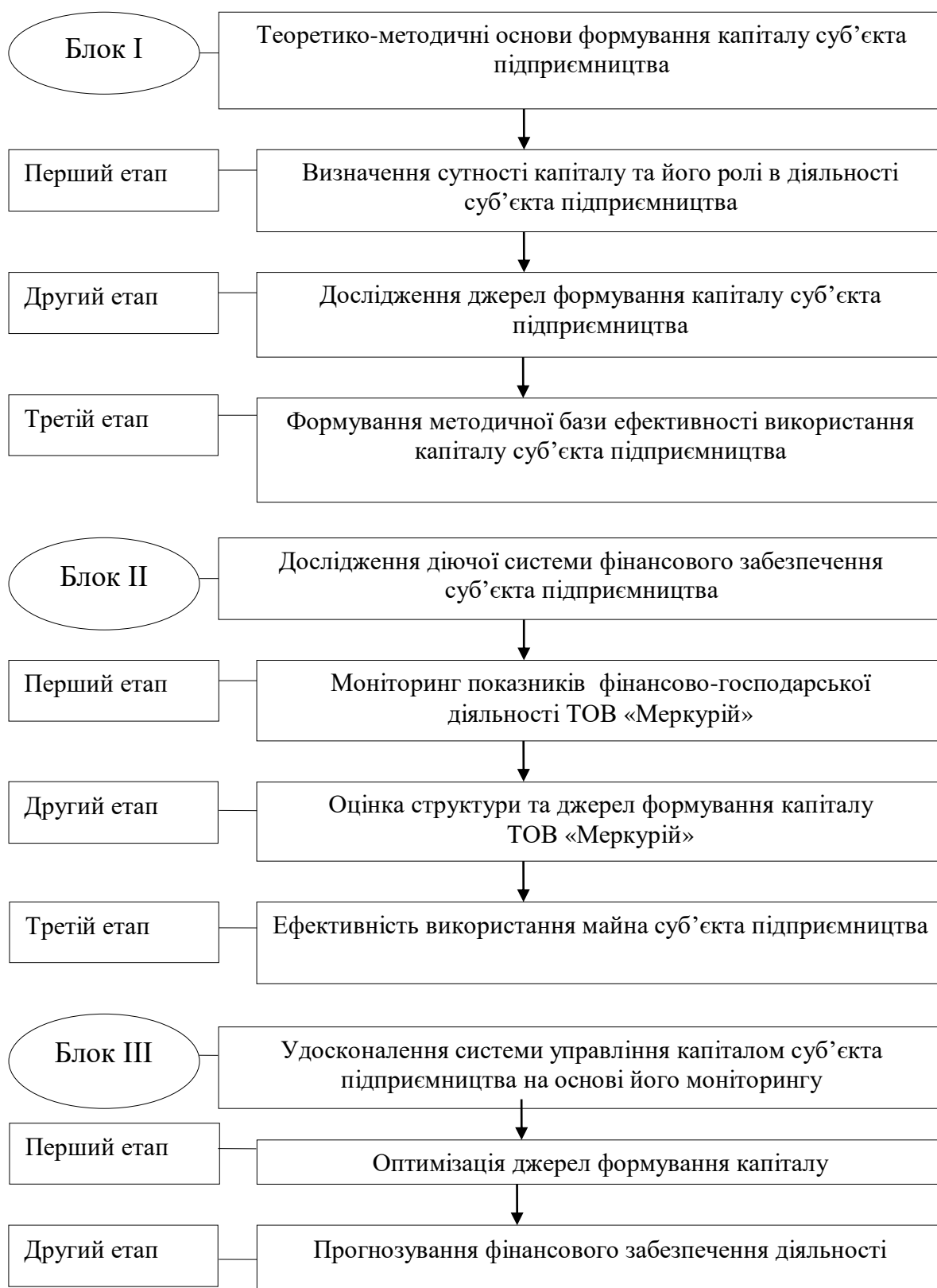

Рисунок 3.2 – Блок-схема розробки системи моніторингу капіталу ТОВ «Меркурій» [авторська розробка]

Перший блок моделі являє собою інформаційне забезпечення формування системи моніторингу капіталу підприємства. На першому етапі даного блоку

обґрунтовано сутність та визначено роль капіталу при здійсненні фінансово-господарської діяльності підприємства .

На другому етапі даного блоку нами було з'ясовано джерела формування капіталу підприємства. На основі цього було обґрунтовано види джерел та принципи їх формування.

На третьому етапі ми з'ясували сутність та місце методичного та інформаційного забезпечення системи управління капіталом. Досить важливим є фінансові прийоми і методи, які застосовує підприємство для вирішення стратегічних цілей.

Другий блок даної моделі – дослідження діючої системи фінансового забезпечення підприємства.

На першому етапі цього блоку досліджено фінансово-господарську діяльність підприємства. В результаті було виявлено, що за аналізований період спостерігається погіршення показників діяльності ТОВ «Меркурій».

На другому етапі – здійснено оцінку структури та джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій». Можна відмітити, що структура капіталу задовільна. Позитивним моментом у діяльності ТОВ «Меркурій» є зменшення кредиторської заборгованості протягом досліджуваного періоду.

На третьому етапі блоку фінансового забезпечення було проведено дослідження майна суб'єкта підприємництва в контексті підвищення ефективності його використання. Спостерігається погіршення показників ефективності використання основних засобів за рахунок того, що темпи зниження чистої виручки вищі ніж темпи зниження середньорічної вартості основних засобів. Рентабельність основних засобів знизилась за рахунок того, що темпи зниження чистого прибутку вищі ніж темпи зниження середньорічних основних засобів. Спостерігаючи за динамікою показників оборотності оборотних активів відмітимо, темпи росту чистої виручки відстають від темпів росту середньорічної вартості оборотних активів.

Третій блок моделі системи моніторингу капіталу ТОВ «Меркурій» – це безпосередньо формування оптимальної структури капіталу підприємства за

допомогою оптимізації джерел фінансування капіталу та прогнозування обсягів та структури майна для забезпечення ефективного використання капіталу підприємства. Даний блок є по суті найважливішим і базується на результатах досліджень двох попередніх блоків моделі.

Для узагальнення формування системи моніторингу капіталу необхідно здійснити оптимізацію джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій», що сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства та прийняттю управлінських рішень, які відповідають пріоритетним напрямам розвитку.

3.2 Оптимізація джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій»

В сучасних умовах господарювання важлива увага приділяється оптимізації джерел фінансування діяльності суб'єкта підприємництва. Між майном та джерелами їх утворення існує тісний взаємозв'язок, джерела фінансування у грошовій формі мають бути розміщені у тому ж обсязі в матеріальній формі.

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єкт підприємництва формує власний капітал, а потім здійснює їхній розподіл відповідно до цілей розвитку. Крім власних джерел фінансування може здійснюватись використання позикових джерел фінансування, частка яких коригується підприємством залежно від його позиції на ринку та обраної фінансової стратегії.

Існує дві основні схеми фінансування діяльності підприємства: змішане фінансування – передбачає формування капіталу як за рахунок власних, так і за рахунок позичкових коштів, що залучаються у різних пропорціях; повне самофінансування – формування капіталу суб'єкта підприємництва лише за рахунок власних його видів, що відповідають організаційно-правовій формі підприємства.

На сьогодні не має єдиного універсального методу оптимізації структури капіталу, застосовуючи який суб'єкт підприємництва визначило б оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом [59, с.192].

На думку І. О. Бланка, оптимальна структура капіталу становить таке співвідношення використання власних і позикових коштів за умови якого забезпечується ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом стійкості суб'єкта підприємництва, тобто максимізується його ринкова вартість [8, с. 372].

В. О. Подольська та О. В. Яріш вважають, що оптимізація структури капіталу «таке співвідношення між власним і позиковим капіталом, за якого забезпечується найефективніша пропорційність між дохідністю та фінансовою стійкістю підприємства» [52, с. 355].

Оптимізація структури капіталу є важливою складовою системи управління капіталом, що полягає у визначенні такого співвідношення між вартістю, вкладеною у кошти суб'єкта підприємництва, які йому належать і приносять прибуток, та вартістю, інвестованою в грошові кошти, що залучаються на основі їх повернення, за умови якого досягається максимальна ефективність його діяльності.

Метою управління структурою капіталу є з одного боку мінімізація витрат на залучення довгострокових джерел фінансування, а з іншого – забезпечення власникам капіталу максимальної ринкової вартості вкладених коштів.

В економічній літературі[8, 52, 75] виділяють три методи оптимізації структури джерел формування активів:

- оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу) при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля;

– оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації її вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного і позиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства;

– оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Він пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (з розбиттям їх на постійну і змінну частини).

Враховуючи особливості діяльності досліджуваного підприємства спробуємо оптимізувати джерела капіталу за першим та третім критеріями, оскільки саме вони найбільш точно відображають підходи підприємства до формування джерел його фінансування.

Оптимізуємо джерела формування капіталу за першим критерієм для ТОВ «Меркурій», тобто обсяг загального капіталу залишимо незмінним на рівні минулого періоду, а за рахунок зміни власного і позикового капіталу розглянемо залежність зміни структури та її вплив на забезпечення ефективності. Для цього складемо таблицю 3.1.

Як видно з даних розрахункової таблиці 3.1, найбільша рентабельність власного оборотного капіталу досягається при плечі фінансового важеля для фінансування потреби в оборотному капіталі 0,25 що визначає співвідношення позиченого і власного оборотного капіталу в пропорції (80% : 20%). Тому при залученні короткострокових кредитів для фінансування діяльності ТОВ «Меркурій» найбільш придатним є варіант Б.

Таблиця 3.1 – Розрахунок рентабельності власного капіталу
ТОВ «Меркурій» при різних значеннях плеча фінансового важеля

№ п/п	Показники	Варіанти розрахунку						
		А	Б(80:20)	В(70:30)	Г(50:50)	Д(40:60)	Ж(33:67)	З(28:72)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Сума ВОК, спрямованого на фінансування потреби в оборотному капіталі, тис. грн	98890	98890	98890	98890	98890	98890	98890
2	Фінансова заборгованість, спрямована на покриття потреби в оборотному капіталі, тис. грн	-	24722	42381	98890	148335	200776	254288
3	Загальна сума потреби в оборотному капіталі, тис. грн (ряд.1 + ряд.2)	98890	123612	141271	197780	247225	299666	353178
4	Плече фінансового важеля для фінансування потреби в оборотному капіталі, (ряд.2 / ряд. 1)	-	0,25	0,44	1	1,5	2,03	2,57
5	Рентабельність активів-брутто, %	20	20	20	20	20	20	20
6	Ставка відсотків за кредит, %	25	25	25	25	25	25	25
7	Фінансовий результат від операційної діяльності без врахування відсотків за кредит, тис. грн (ряд.3 * ряд.5 / 100)	19778	24722,4	28254,2	39556	49445	59933,2	70635,6
8	Сума сплачених процентів за кредит, тис. грн (ряд.2 * ряд.6 / 100)	-	6180,5	10595,2	24722,5	37083,7	50194	63572
9	Фінансовий результат від операційної діяльності з врахуванням сплати відсотків за кредит, тис. грн (ряд. 7 – ряд. 8)	9889	18541,9	17658,9	14833,5	12361,25	9739,2	7063,6
10	Ставка податку на прибуток, %	18	18	18	18	18	18	18
11	Сума податку, тис. грн (ряд.9 * ряд.10 / 100)	1780	3337,5	3178,6	2670	2225	1753	1271,4
12	Сума чистого прибутку, що залишається в розпорядження підприємства, тис. грн	8108,9	15204,4	14480,3	12163,5	10136,2	7986,1	5792,2
13	Рентабельність власного оборотного капіталу, % (ряд.12 * 100 / ряд.1)	8,2	15,38	14,64	12,3	10,25	8,08	5,86

Найгіршим варіантом структури капіталу для досліджуваного підприємства є шостий варіант Ж (33% : 67%). За цим варіантом рентабельність власного оборотного капіталу дорівнює 8,08 У цьому випадку використання позиченого оборотного капіталу ефекту не дає.

Отже, наведені вище розрахунки, які містять кілька варіантів, з використанням механізму фінансового важеля для фінансування потреби в оборотному капіталі, дозволяють визначити оптимальну структуру джерел формування оборотного капіталу, яка забезпечує максимізацію рівня рентабельності його власної частини.

Далі вважаємо за доцільне здійснити оптимізацію джерел фінансування методом оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Цей метод передбачає процес диференційованого вибору джерел фінансування різних складових частин активів підприємства. Для цього всі активи підприємства поділяють на такі три групи:

- необоротні активи;
- постійна частина оборотних активів;
- змінна частина оборотних активів.

Залежно від поглядів засновників створеного підприємства обирається варіант фінансування активів. Цей метод, на нашу думку, дозволяє врахувати особливості кожного підприємства та погляди засновників.

Враховуючи те, що довгострокові кредити у період подолання наслідків фінансової кризи вітчизняним підприємствам майже не надаються, обрана модель фінансування активів являє собою співвідношення власного і позикового капіталу. Спробуємо оптимізувати структуру капіталу ТОВ «Меркурій» з цих позицій.

Склад активів підприємства	Консервативний підхід до фінансування активів підприємства	Помірний або компромісний підхід до фінансування активів підприємства	Агресивний підхід до фінансування активів підприємства
Змінна частина оборотних активів	КПК	КПК	КПК
Постійна частина оборотних активів	ДПК+ВК	ДПК+ВК	
Необоротні активи			ДПК+ВК

Умовні позначки: 1) КПК – короткостроковий позиковий капітал;

2) ДПК – довгостроковий позиковий капітал;

3) ВК – власний капітал.

Рисунок 3.3 – Підходи до фінансування активів створеного підприємства[складено на основі 52, 75].

У 2018 році підприємству необхідно було:

- необоротних активів – 88 391 тис.грн.;
- змінних оборотних активів – 38 095 тис.грн.;
- постійних оборотних активів – 187 477 тис.грн.

Оптимізуємо структуру джерел фінансування за цими трьома підходами:

- консервативний підхід:

$$ВК = 88\,391 + 187\,477 + \frac{1}{2} \times 38\,095 = 294\,915,5 \text{ тис.грн.}$$

$$КПК = \frac{1}{2} \times 38\,095 = 19\,047,5 \text{ тис.грн.}$$

Відповідно структура буде складати: ВК – 93,9 %, КПК – 6,1 %.

- компромісний підхід:

$$ВК = 88\,391 + 187\,477 = 275\,868 \text{ тис.грн.}$$

$$КПК = 38\,095 \text{ тис.грн.}$$

Структура складатиме: ВК – 87,9 %, КПК – 12,1 %.

- агресивний підхід:

$$BK = 88\,391 + \frac{1}{2} \times 38\,095 = 107\,438,5 \text{ тис.грн.}$$

$$КПК = \frac{1}{2} \times 38\,095 + 187\,477 = 206\,524,5 \text{ тис.грн.}$$

Відповідно структура: BK – 34,2 %, КПК – 65,8 %.

В результаті вище проведених розрахунків ми маємо наступну структуру з розрахованих трьох підходів (табл. 3.3.).

Таблиця 3.2 – Структура з розрахованих трьох підходів

Консервативний підхід		Компромісний підхід		Агресивний підхід	
Власний капітал (тис.грн.)	Короткостроковий позиковий капітал (тис.грн.)	Власний капітал (тис.грн.)	Короткостроковий позиковий капітал (тис.грн.)	Власний капітал (тис.грн.)	Короткостроковий позиковий капітал (тис.грн.)
294 915,5	19 047,5	275 868	38 095	107 438,5	206 524,5

Таким чином, при здійсненні оптимізації структури капіталу ТОВ «Меркурій», ми дійшли висновку, що за критеріями максимізації рівня фінансової рентабельності та мінімізації рівня фінансових ризиків найбільш оптимальним є співвідношення джерел фінансування як 80:20, що відповідає компромісному підходу.

Оптимізація структури капіталу з урахуванням різних підходів дало змогу узагальнити, що оптимізація структури капіталу – це важливий етап стратегічного аналізу капіталу, який полягає у визначенні такого співвідношення між вартістю, втіленою в кошти підприємства, які йому належать і приносять прибуток, та вартістю, інвестованою в грошові кошти, що залучаються на основі їх повернення, за якого досягається максимальна ефективність діяльності підприємства. У процесі оптимізації структури капіталу необхідно враховувати кінцевий результат діяльності суб'єкта підприємництва, тобто фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування.

3.3 Прогнозування фінансового забезпечення діяльності ТОВ «Меркурій»

Дослідження економічної сутності, особливостей кругообігу та джерел формування майна доводить його різноманітну структуру та пояснює багаточисельність і рівень складності підходів щодо вирішення завдань у сфері управління капіталом та ефективністю його використання. Основними функціями управління капіталом підприємства, що сприяють реалізації стратегічних завдань його фінансово-господарської діяльності визнають аналіз, оцінку та планування.

Дослідження діючої системи фінансового забезпечення ТОВ «Меркурій» показало, що незважаючи на його незалежність від позикових ресурсів, підприємство відображає динаміку до скорочення обсягу виручки від реалізації та зниження ефективності використання основних і оборотних активів, погіршення фінансових результатів та рентабельності діяльності. Таким чином, підприємству слід вжити заходи щодо підвищення ділової активності та більш ефективного використання власного капіталу, зокрема, спрямованого на формування оборотних активів. Враховуючи необхідність збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, а також потребу в активах для реалізації вищезазначених виробничих заходів, можливо представити загальний обсяг зміни структури майна ТОВ «Меркурій» на перспективу(табл. 3.3.)

Зокрема, передбачено приріст статей оборотних активів пропорційно до темпу зростання виручки від реалізації. Обсяг додаткових ресурсів, необхідних для забезпечення приросту виробництва і реалізації продукції на 30,0%, має становити в межах 41154,3 тис. грн., або 18,2% від наявного обсягу активів станом на кінець 2018 року. Крім того, показники планового балансу збільшено на величину фінансової потреби в авансуванні інвестиційних ресурсів – 28745,0 тис. грн., або 12,7% від балансової вартості майна підприємства станом на кінець 2018 року.

Таблиці 3.3 – Розрахунок планових показників складу та структури майна ТОВ «Меркурій» на 2016 рік

Показник	2018 р. (факт)		Приріст активів відповідно до збільшення обсягу основного виробництва на 30,0%		Приріст активів відповідно до потреби в інвестиціях у виробництво		2016 р. (план)		Зміни суми, (+,-) тис. грн.	Темп змін, %
	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку		
1.Необоротні активи	88392,0	39,2	0,0	0,0	10490,0	36,5	98881,0	33,5	10490,0	111,9
1.1.Нематеріальні активи	822,0	0,4	0,0	0,0	190,0	0,7	1011,0	0,3	190,0	123,1
1.2.Незавершене будівництво	3497,0	1,6	0,0	0,0	400,0	1,4	3897,0	1,3	400,0	111,4
1.3.Основні засоби	83976,0	37,2	0,0	0,0	9900,0	34,4	93876,0	31,8	9900,0	111,8
1.4.Інші необоротні активи	97,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	97,0	0,0	0,0	100,0
2.Оборотні активи	137183,0	60,8	41154,3	100,0	18200,0	63,3	196535,3	66,5	59354,3	143,3
2.1.Запаси	50460,0	22,4	15138,0	36,8	8450,0	29,4	74048,0	25,1	23588,0	146,7
2.2.Дебіторська заборгованість	82727,0	36,7	24818,1	60,3	9400,0	32,7	116945,1	39,6	34218,1	141,4
2.3.Грошові кошти та поточні фінансові інвестиції	2948,0	1,3	884,4	2,1	200,0	0,7	4032,4	1,4	1084,4	136,8
2.4.Інші оборотні активи	1046,0	0,5	313,8	0,8	150,0	0,5	1509,8	0,5	463,8	144,3
3.Витрати майбутніх періодів	0,0	0,0	0,0	0,0	55,0	0,2	55,0	0,0	55,0	-
Разом	225575,0	100,0	41154,3	100,0	28745,0	100,0	295471,3	100,0	69899,3	131,0

В цілому внаслідок реалізації заходів щодо активізації виробництва загальна вартість активів ТОВ «Меркурій» має зрости до 295471,3 тис. грн., або на 21,9%. При цьому обсяг оборотних активів збільшиться на 59354,3 тис. грн., або 43,3%, а рівень мобільності майна – на 5,7 п.п., або до 66,5%. При цьому відбудуться зміни структури оборотних активів, зокрема, передбачається збільшення питомої ваги запасів з 22,4% у 2018 році до 25,1% - у 2017 році. Частка дебіторської заборгованості у структурі поточних активів зросте на 2,9 п. п., тобто до 39,6%, грошових коштів і поточних фінансових інвестицій – на 0,1 п. п., тобто до 1,7%.

Харчова промисловість, а особливо сектор виробництва кондитерських виробів, є високо конкурентним середовищем, через постійне оновлення асортименту продукції та вихід нових компаній на ринок. Саме тому, життєво необхідною вимогою функціонування ТОВ «Меркурій» є збільшення власної частки на ринку за рахунок удосконалення наявного асортименту продукції та виробництва її нових видів.

Закономірно, що реалізація подібних заходів у сфері виробництва вимагає від підприємства значних інвестиційних витрат. Це підтверджує розрахунок потреби в активах для здійснення запропонованих заходів. Перелік майна, необхідного для виробництва нового виду продукції, представлений у таблиці 3.4.

Реалізація проекту інвестицій у розширення основного виробництва ТОВ «Меркурій» дозволить отримувати додатковий обсяг виручки від реалізації в розмірі 35500,0 тис. грн.

Таблиця 3.4 – Склад і структура потреби в активах для впровадження нового виробництва на ТОВ «Меркурій», тис. грн.

Показник	Сума, тис. грн.	Частка, %
1.Необоротні активи	10490,0	36,49
1.1.Нематеріальні активи	190,0	0,66
1.2.Незавершене будівництво	400,0	1,39
1.3.Основні засоби	9900,0	34,44
2.Оборотні активи	18200,0	63,32
2.1.Запаси	8450,0	29,40
2.2.Дебіторська заборгованість	9400,0	32,70
2.3.Грошові кошти та поточні фінансові інвестиції	200,0	0,70
2.4.Інші оборотні активи	150,0	0,52
3.Витрати майбутніх періодів	55,0	0,19
Разом	28745,0	100,00

При цьому собівартість реалізованої продукції очікується в розмірі 29000,0 тис. грн. За розрахунками доходів і витрат від реалізації інвестиційного проекту в розширення виробництва чистий прибуток у 2017 році очікується в розмірі 1417,5 тис. грн., що є джерелом поповнення власних інвестиційних ресурсів.

Крім введення в експлуатацію нової технологічної лінії, підприємству необхідно збільшити досягнутий у 2018 році обсяг виручки від реалізації принаймні до рівня попереднього року з урахуванням очікуваного в 2017 році темпу інфляції (25,0%), тобто на 30,0%. Цей процес супроводжуватиметься формуванням додаткових доходів і витрат з очікуваним фінансовим результатом в розмірі 2113,9 тис. грн. Розрахунками передбачено зростання прямих витрат основної операційної діяльності (собівартості реалізованої продукції, витрат на збут та 50% інших операційних витрат) пропорційно до обсягу виручки. При цьому, обсяг накладних операційних витрат у межах релевантного періоду залишатиметься незмінним щодо фізичного обсягу виробництва та реалізації, проте очікується його зростання під впливом інфляційного чинника, тобто щонайменше на 25,0%.

Відповідно до вищезазначеного побудовано план звіту про фінансові результати ТОВ «Меркурій» на 2019 рік (табл. 3.5).

Розрахунки щодо планування потреби в оборотних активах ТОВ «Меркурій» на 2019 рік доводять, що збільшення обсягу виробництва і реалізації супроводжуватиметься змінами складу та структури активів підприємства. Це зумовлює формування додаткової фінансової потреби та потребує її відповідного фінансового забезпечення. Пропозиції щодо забезпечення приросту активів підприємства джерелами фінансових ресурсів згідно з визначеною потребою в капіталі представлено в табл. 3.6., що надає уявлення про планові показники пасивів підприємства на 2016 рік. Оскільки валюта балансу у плановому періоді складає 295471,3 тис. грн., необхідний обсяг додаткового фінансування в 2016 році належить збільшити на 69899,3 тис. грн., або 31,0%.

Таблиця 3.5 – Планові показники звіту про фінансові результати ТОВ «Меркурій» на 2019 рік

Показник	2018 р. (факт)		Приріст доходів і витрат відповідно до збільшення обсягу основного виробництва на 15,0%		Приріст доходів і витрат відповідно до інвестиційної потреби		2019 р. (план)		Зміни суми, (+,-) тис. грн.	Темп змін, %
	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку		
1.Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	313260,0	100,0	93977,7	100,0	35500,0	100,0	442736,7	100,0	129477,7	141,3
2.Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	259907,0	83,0	77971,8	83,0	29000,0	81,7	366877,8	82,9	106971,8	141,2
3.Валовий прибуток (+), збиток (-)	53353,0	17,0	16005,9	17,0	6500,0	18,3	75858,9	17,1	22505,9	142,2
4.Інші операційні доходи	5599,0	1,8	1399,8	1,5	0,0	0,0	6998,8	1,6	1399,8	125,0
5.Адміністративні витрати	22047,0	7,0	5511,8	5,9	1200,0	3,4	28758,8	6,5	6711,8	130,4
6.Витрати на збут	24153,0	7,7	7245,9	7,7	3550,0	10,0	34948,9	7,9	10795,9	144,7
7.Інші операційні витрати	7412,0	2,4	2038,3	2,2	0,0	0,0	9450,3	2,1	2038,3	127,5
8.Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (+), збиток (-)	5340,0	1,7	2609,7	2,8	1750,0	4,9	9699,7	2,2	4359,7	181,6
9.Інші фінансові доходи	27,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	27,0	0,0	0,0	100,0
10.Фінансові витрати	583,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	583,0	0,1	0,0	100,0
11. Інші витрати	218,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	218,0	0,0	0,0	100,0
12. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток (+), збиток (-)	4566,0	1,5	2609,7	2,8	1750,0	4,9	8925,7	2,0	4359,7	195,5
13.Податок на прибуток від звичайної діяльності	2060,0	0,7	495,8	0,5	332,5	0,9	1695,9	0,4	-364,1	82,3
14. Чистий: прибуток (+), збиток (-)	2506,0	0,8	2113,9	2,2	1417,5	4,0	7229,8	1,6	4723,8	288,5

Враховуючи, що підприємство має невисокий рівень позикового капіталу, то розглядається можливість збільшити обсяг фінансування оборотного капіталу за рахунок позикових джерел.

Внутрішнім джерелом фінансування є прибуток підприємства, який передбачає отримати ТОВ «Меркурій» у плановому періоді. Згідно з плановими розрахунками фінансових результатів діяльності підприємства на 2019 рік, розмір чистого прибутку складе 7229,8 тис. грн., що буде спрямовано на фінансування розширення виробництва. Як наслідок, розмір власного капіталу підприємства складе 194510,8 тис. грн., або 65,8% у структурі капіталу. Серед зовнішніх джерел фінансування підприємством розглядається перспектива залучення довгострокових (40000,0 тис. грн.) та короткострокових (8149,6 тис. грн.) кредитів банку, а також збільшення кредиторської заборгованості та інших поточних зобов'язань в обсязі 14519,9 тис. грн.

Закономірно, збільшення в плановому періоді обсягу позикових джерел на 62669,5 тис. грн. тягне за собою підвищення фінансового ризику структури капіталу досліджуваного підприємства. Його рівень становитиме 52,0%, проте залишатиметься в межах нормативу (менше 100,0%).

Як свідчать результати розрахунків індикаторів фінансової стійкості ТОВ «Меркурій», активізація операційної діяльності та підвищення ділової активності підприємства сприяє більш ефективному використанню оборотного капіталу, проте супроводжується зниженням платоспроможності та фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. Саме тому в процесі планування показників фінансово-господарської діяльності досліджуваного підприємства важливо дотримуватися принципів ефективного управління оборотним капіталом.

В сучасних умовах господарювання важлива увага приділяється оптимізації джерел фінансування підприємств.

Таким чином, розширення виробництва та реалізація проекту інвестицій у виробництво нової продукції дозволить збільшити обсяг оборотного капіталу та досягти більш ефективного його використання.

Таблиця 3.6 – Розрахунок планових показників складу та структури капіталу ТОВ «Меркурій» на 2019 рік

Показник	2018 р. (факт)		Приріст капіталу відповідно до збільшення обсягу основного виробництва на 30,0%		Приріст капіталу відповідно до інвестиційної потреби		2019 р. (план)		Зміни суми, (+,-) тис. грн.	Темп змін, %
	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку	сума, тис. грн.	питома вага, % до підсумку		
1.Власний капітал	187282,0	83,0	2113,9	5,1	1417,5	4,9	194510,8	65,8	7229,8	103,9
1.1.Статутний капітал	24482,0	10,85	0,0	0,0	0,0	0,0	31827,0	10,8	0,0	100,0
1.2.Інший додатковий капітал	14815,0	6,56	0,0	0,0	0,0	0,0	14815,0	1,6	0,0	100,0
1.3.Резервний капітал	7031,0	3,1	0,0	0,0	0,0	0,0	7030,0	2,4	0,0	100,0
1.4.Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	140954,0	62,49	2113,9	5,1	1417,5	4,9	148183,8	50,2	7229,8	105,1
2.Забезпечення наступних витрат і платежів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
3. Довгострокові зобов'язання	196,0	0,1	20000,0	48,6	20000,0	69,6	40196,0	13,6	40000,0	20508,2
4.Поточні зобов'язання	38097,0	16,9	19040,4	46,3	7327,5	25,5	60764,5	20,6	22669,5	159,5
4.1. Короткострокові кредити банків та поточні заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	997,0	0,4	5149,6	12,5	3000,0	10,4	9146,6	3,1	8149,6	917,4
4.2. Кредиторська заборгованість	35704,0	15,8	12911,2	31,4	3500,0	12,2	51115,2	17,3	15411,2	143,2
4.3. Інші поточні зобов'язання	1396,0	0,6	979,6	2,4	827,5	2,9	502,7	0,2	-891,3	36,1
5.Доходи майбутніх періодів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Разом	225575,0	100,0	41154,3	100,0	28745,0	100,0	295471,3	100,0	69899,3	131,0

Метою управління структурою капіталу є мінімізувати витрати на залучення довгострокових джерел фінансування і цим забезпечити власникам капіталу максимальну ринкову оцінку вкладених ними коштів.

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності визначено, що суб'єкт підприємництва формує власний капітал, а потім здійснює його розподіл відповідно до цілей розвитку. Крім власних джерел фінансування можуть використовуватися позикові джерела фінансування, частка яких коригується підприємством залежно від його позиції на ринку та обраної фінансової стратегії. Нами здійснено оптимізацію структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу) при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля. За результатами дослідження розраховано оптимізацію структури капіталу за критерієм мінімізації її вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного і позиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства. У процесі дослідження оптимізували структуру капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Він пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (з розбиттям їх на постійну і змінну частини).

Оптимальним співвідношенням між власним і позиковим капіталом визначається для кожного підприємства індивідуально в залежності від його особливостей. Під час розрахунку оптимального співвідношення власного та позикового капіталу необхідно враховувати не тільки вже відпрацьовані методи оптимізації структури капіталу, але й показники резерву капіталу, рентабельності капіталу підприємства та кредитоспроможності.

Висновки за розділом 3

Дослідження шляхів оптимізації джерел формування капіталу суб'єкта підприємництва, формування системи моніторингу капіталу, дає підстави для наступних висновків:

1. Доведено, що основним завданням процесу формування та реалізації системи моніторингу капіталу є створення на підприємстві необхідних передумов для здійснення фінансової підтримки його базової системи. Оцінка джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій» свідчить, що збільшення частки власних активів та зменшення частки кредитів банку в джерелах формування оборотних активів, підвищує ефективність їх використання та рівень рентабельності підприємства.

2. Обґрунтовано, що за сучасних умов господарювання важлива увага приділяється оптимізації джерел фінансування діяльності суб'єкта підприємництва. Між майном та джерелами їх утворення існує тісний взаємозв'язок, джерела фінансування у грошовій формі мають бути розміщені у тому ж обсязі в матеріальній формі. На сьогодні не має єдиного універсального методу оптимізації структури капіталу, застосовуючи який суб'єкт підприємництва визначило б оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом. При здійсненні оптимізації структури капіталу ТОВ «Меркурій», ми дійшли висновку, що за критеріями максимізації рівня фінансової рентабельності та мінімізації рівня фінансових ризиків найбільш оптимальним є співвідношення джерел фінансування як 80:20, що відповідає компромісному підходу.

3. Дослідження діючої системи фінансового забезпечення ТОВ «Меркурій» показало, що незважаючи на його незалежність від позикових ресурсів, підприємство відображає динаміку до скорочення обсягу виручки від реалізації та зниження ефективності використання основних і оборотних активів, погіршення фінансових результатів та рентабельності

діяльності. Підприємству слід вжити заходи щодо підвищення ділової активності та більш ефективного використання власного капіталу, зокрема, спрямованого на формування оборотних активів. Враховуючи необхідність збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, а також потребу в активах для реалізації вищезазначених виробничих заходів, можливо представити загальний обсяг зміни структури майна ТОВ «Меркурій» на перспективу. Оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом визначається для кожного підприємства індивідуально, враховуючи особливості діяльності.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі наведено теоретичне узагальнення та вирішення науково-практичного завдання щодо джерел формування капіталу суб'єкта підприємництва на основі розроблення шляхів їх оптимізації. Основні наукові та прикладні результати проведеного дослідження полягають в наступному:

1. У роботі доведено, що для ефективного використання капіталу суб'єкта підприємництва та прийняття скоординованих управлінських рішень, необхідно сформулювати оптимальну його структуру та визначити роль в діяльності підприємства. На науково-теоретичному рівні поняття капітал у сфері міждисциплінарних економічних знань набуває різнохарактерного розвитку, стосовно кожної із сфер прикладної діяльності має свої особливості щодо змістової і функціональної ролі. капітал - це економічна категорія, яка отримала новий зміст в умовах ринкових відносин. Як головна економічна база створення і розвитку підприємства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу

Стосовно оптимізації структури капіталу то це неперервний процес адаптації до змін в економічній ситуації, соціально-політичному просторі, конкурентному середовищі, податковому законодавстві. А оптимальна структура капіталу - це таке співвідношення між власним та позиковим капіталом, яке забезпечить найкраще сполучення ризику та прибутковості, і, відповідно, максимізує ціну акцій організації (або її ринкового капіталу).

Таким чином, ефективна структура капіталу, здатна забезпечити одержання і закріплення позитивних результатів господарської діяльності суб'єктів підприємництва.

2. Доведено необхідність формування капіталу суб'єкта підприємництва в необхідних обсягах та з використанням різних джерел. Капітал формується за рахунок цілого ряду джерел. За формою права

власності виділяють дві форми джерел: власні грошові кошти і залучені. Джерелами формування капіталу є :прибуток; амортизаційні відрахування; засоби, отримані від продажу цінних паперів; пайові та інші вклади юридичних та фізичних осіб; кредит і позики; засоби від реалізації залогового свідоцтва, страхового поліса та інші надходження грошових коштів.

Прийняття управлінських рішень стосовно процесу формування капіталу є одним із найважливіших завдань фінансового менеджменту підприємства в частині управління капіталом. Капітал формується у процесі створення підприємств і реалізації їх фінансових відносин при здійсненні господарсько-фінансової діяльності. Це виявляється насамперед у формуванні статутного капіталу при створенні підприємств, а у процесі їх діяльності – у формуванні відповідних джерел грошових коштів.

3. Доведено, що формування капіталу має спиратись на ефективне його використання. До сьогоднішніх часів серед науковців немає єдиної думки щодо сутності і значення категорії ефективності. У широкому розумінні "ефективний" означає такий, що приносить певну віддачу. Зазначимо, що "ефективне використання капіталу" має означати не тільки одержання максимальної віддачі від, але й правильний розподіл вкладення, що забезпечить тим самим оптимальне співвідношення ресурсів з метою одержання максимального результату від їх використання

Зазначимо, що ступінь використання капіталу підприємства формується під впливом цілої низки факторів. До числа зовнішніх факторів можна віднести: політичні – ступінь монополізації виробництва, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; економічні - рівень розвитку виробництва, наявність платоспроможного попиту; соціально-правові – форми власності, система оподаткування, соціальні гарантії; територіальні – джерела сировини, ринки збуту, розвиток інфраструктури; демографічні – чисельність населення, міграційні процеси; екологічні – стан навколишньої природного середовища.

Якщо розглядати внутрішні фактори, то вони, у свою чергу, поділяються на організаційно – технічні і фінансово – економічні. До числа організаційно – технічних можна віднести технічну озброєність виробництва, ступінь використання передових технологій, рівень організації виробництва, механізм управління, продуктивність праці, маркетингову діяльність і інші. Фінансово – економічні містять обсяг продукції, що випускається, її конкурентоздатність, обсяг капіталу, його структуру, доход і інші.

4. Проведений моніторинг основних напрямів діяльності ТОВ «Меркурій» здійснений на основі даних балансу та звіту про фінансові результати за 2016-2018 рр. дає підстави для твердження, що позитивним моментом є збільшення обсягів власного капіталу в період 2016-2018 рр. Це призвело до зростання коефіцієнту автономії та маневрування і зменшення коефіцієнту фінансового ризику. Також відмітимо зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості; зростання загального рівня ліквідності та платоспроможності суб'єкта підприємництва – це все позитивно відбивається на діяльності досліджуваного підприємства. До негативних моментів у діяльності ТОВ «Меркурій» слід віднести скорочення середньооблікової чисельності працюючих протягом досліджуваного періоду, також дуже низький рівень абсолютної ліквідності; зменшення чистого доходу та чистого прибутку від реалізації продукції за період.

5. У процесі дослідження встановлено, що в умовах нестабільної ситуації в економіці державі, підвищеної конкуренції серед підприємств тощо, суб'єкт підприємництва змушений шукати найбільш вигідні або нові джерела фінансування на ринку капіталів для здійснення своєї діяльності. Виходячи з цього нами було проаналізовано динаміку складу та структури джерел формування майна ТОВ «Меркурій» протягом 2016 – 2018 рр. Ми дійшли висновку, що майно ТОВ «Меркурій» протягом досліджуваного періоду на 70% фінансується за рахунок власних джерел і на 30% за рахунок зовнішніх, а це свідчить про те, що структура капіталу задовільна.

6. Обґрунтовано необхідність ефективного використання майна як складової управління капіталом суб'єкта підприємництва. Доведено, що основні засоби посідають чільне місце серед активів і є головним багатством підприємства, то на підставі даних ТОВ «Меркурій» за 2016 – 2018 рр. проведено аналіз ефективності використання основних засобів та розраховано вплив факторів, пов'язаних з ефективністю використання основних засобів на показники фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема, на виручку від реалізації продукції, робіт, послуг та фінансовий результат діяльності

Ефективність використання оборотних активів здійснюється через показники його оборотності. Оскільки критерієм оцінки ефективності використання оборотних активів є фактор часу, то використовуються показники, які відображають: тривалість обороту в днях або загальний час обороту та швидкість обороту в разях. Нами проведений розрахунок оборотності оборотних активів ТОВ «Меркурій» в період протягом 2016 – 2018 рр.

7. Запропоновано систему моніторингу капіталу суб'єкта підприємництва та обґрунтовано, що основним завданням процесу формування та реалізації системи моніторингу капіталу є створення на підприємстві необхідних передумов для здійснення фінансової підтримки його базової системи, яка передбачається, й успішного досягнення кінцевих цілей його фінансового розвитку. Для узагальнення формування системи моніторингу капіталу здійснено оптимізацію джерел формування капіталу ТОВ «Меркурій», що сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства та прийняттю управлінських рішень, які відповідають пріоритетним напрямам розвитку.

8. Доведено, що в сучасних умовах господарювання важлива увага приділяється оптимізації джерел фінансування діяльності суб'єкта підприємництва. Між майном та джерелами їх утворення існує тісний взаємозв'язок, джерела фінансування у грошовій формі мають бути

розміщені у тому ж обсязі в матеріальній формі. Існує дві основні схеми фінансування діяльності підприємства: змішане фінансування – передбачає формування капіталу як за рахунок власних, так і за рахунок позичкових коштів, що залучаються у різних пропорціях; повне самофінансування – формування капіталу суб'єкта підприємництва лише за рахунок власних його видів, що відповідають організаційно-правовій формі підприємства. На сьогодні не має єдиного універсального методу оптимізації структури капіталу, застосовуючи який суб'єкт підприємництва визначило б оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом. Враховуючи особливості діяльності досліджуваного підприємства спробуємо оптимізувати джерела капіталу за за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності. та критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків, оскільки саме вони найбільш точно відображають підходи підприємства до формування джерел його фінансування.

9. Обґрунтовано необхідність прогнозування фінансового забезпечення діяльності ТОВ «Меркурій». Дослідження діючої системи фінансового забезпечення ТОВ «Меркурій» показало, що незважаючи на його незалежність від позикових ресурсів, підприємство відображає динаміку до скорочення обсягу виручки від реалізації та зниження ефективності використання основних і оборотних активів, погіршення фінансових результатів та рентабельності діяльності. Враховуючи необхідність збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, а також потребу в активах для реалізації вищезазначених виробничих заходів, запропоновано обсяги зміни структури майна ТОВ «Меркурій» на перспективу та джерел його фінансування. Оптимальне співвідношенням між власним і позиковим капіталом визначається кожним підприємством індивідуально залежно від особливостей функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Алексеев Н. В. Концептуальная модель системы стратегического мониторинга в управлении финансово-хозяйственной деятельностью предприятия / Н. В. Алексеев // Економіка промисловості. - 2002. - № 2. - С. 416–426.
- 2.Афанасьев М.А., Кравченко С.В. Управління структурою капіталу // Економіка, фінанси, право. – 2013. – № 1. – С. 25–27.
- 3.Балабанов А. И. Финансы / А. И. Балабанов, И. Т. Балабанов // Санктпитебург : Питер, 2002. – 192 с.
- 4.Белолипецкий В. Г. Финансы формы: Курс лекций / Под ред. И.П. Мерзлякова. – Москва : ИНФРА-М, 1998. – 298 с.
- 5.Баліцька В.В. Капітал підприємств України: тенденції, пріоритети: монографія / Ін-т екон. та прогнозув. – Київ: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 480 с.
- 6.Бердар М. М. Управління процесом формування і використання фінансових ресурсів підприємства / М. М. Бердар //Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №5. – С.133-138.
- 7.Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т.1. – Киев : Ника-Центр, 2007. – 592 с.
- 8.Бланк И. А. Управление формированием капитала. – Киев : Ника-Центр: Эльга, 2007 . – 508 с.
- 9.Бланк И. А. Управление использованием капитала. – Киев : Ника-Центр: Эльга, 2006. – 651 с.
- 10.Болквадзе И.Р. Формирование системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия как фактор повышение эффективной системы управления: дис... канд. экон. наук.: 08.00.05. – экономика и управление народным хозяйством / Болквадзе

Ираклий Ревазович. – Российский государственный гуманитарный университет: Москва, 2010. – 136с.

11.Бурова Т. А. Концептуальні основи моніторингу діяльності підприємств харчової промисловості [Електронний ресурс] / Т.А. Бурова. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php> Заголовок з екрану. – Дата перегляду 18.03.2017

12.Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – Київ: НІОС, 2000. – 416 с.

13.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. – 1440с.

14.Виговська А. В. Управління активами підприємства: стаття [Електронний ресурс]: Вінницький інститут економіки ТНЕУ / УДК 657.421.1:658. – Режим доступу – httpwww.rusnauka.com5_SVMN_2018Economics3_129033.doc.htm Заголовок з екрану. – Дата перегляду 23.01.2019

15.Галицкая С.В. Финансовый менеджмент. Финансовый анализ. Финансы предприятий: учеб. пособие / С.В. Галицкая. – Москва: ЭКСМО, 2009. – 652 с.

16.Галіцин В.К. Системи моніторингу / Галіцин В.К.: Монографія. – Київ: КНЕУ, 2005. – 231с.

17.Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці: автореф. дис... д-ра екон. наук: спец. 08.03.02 / В. К. Галіцин– К. : Київ. нац. екон. ун-т, 2001. – 31 с.

18.Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 № 436-IV: станом на 22 березня 2017 р. / Верховна рада України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Заголовок з екрану. – Дата перегляду 11.02.2019

19.Грідчина М.В. Управління фінансами акціонерних товариств : навч. посібник / М.В. Грідчина. – Київ : А.С.К., 2005. – 384 с.

20. Гуткевич С.О., Шаманська О.І. Управління економічними ресурсами підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. – С. 99-105
21. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: Монографія / [Воронкова А.Е., Вечеровські Р.З., Воронков Д.К. та ін.]; за заг. ред. проф. А.Е.Воронкової. – [2-е вид. перероб. і доп.]. – Харків.: ВД „ИНЖЕК”, 2008. – 520с.
22. Економічна енциклопедія: В 3-х томах. – Київ: Видавничий центр „Академія”, 2001. – Т.1. – 864с.; Т.2 – 848с.; 2002. – Т.3 – 952с.
23. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. та доповн. – К. : Знання : КОО ; Львів : Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
24. Ільчук О.О. Значення діагностики фінансового стану в системі управління торговельним підприємством / О.О. Ільчук, К.О. Дєдова // Науковий вісник НЛТУ України (збірник науково-технічних праць) – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2016. – Вип. 21.18 – С. 112-116.
25. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: Монографія – Київ: Ельга, Ніка-центр, 2002. – с.320.
26. Кануннікова В.М. Сутність фінансово-економічного моніторингу діяльності підприємства / Кануннікова В.М., Полозова Т.В., Воскобойник // Вісник економіки транспорту і промисловості (збірник наукових статей) – 2017. - №37. – С. 194-197.
27. Качмарик Я. Д. Підходи до діагностики фінансового стану підприємства/ Качмарик Я.Д., Малетич Л.С.// Науковий вісник НЛТУ України (збірник науково-технічних праць) – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2 – С. 174-178.
28. Клементьєва О.Ю. Прогнозування фінансового стану в системі управління підприємством // Наукові праці Кіровоградського технічного університету: Економічні науки, вип. 6. – Кіровоград: КНТУ, 2014. – С.176-179.

29.Клементьєва О.Ю. Предпрогнозна оцінка структури майна і капіталу промислового підприємства // Научный журнал “Культура народов Причерноморья”. – 2015. – № 71. – С.78-83.

30.Клементьєва О.Ю. Метод координат та прогнозування фінансового стану промислового підприємства // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2017. – С.97-98.

31.Ковальов В. В. Фінансовий менеджмент; теорія і практика. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. В. Ковальов. – Москва : ТК Велбі, Вид-во Проспект, 2007. – 1024с.

32.Козачок І. А. Формування та управління ефективним використанням фінансових ресурсів підприємства / І. А. Козачок // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії (ЗДІА). – 2011. – № 47. – С. 277–283.

33.Коляда О.Ю. Організація системи фінансового забезпечення діяльності на металургійних підприємствах: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами / Коляда О.Ю. – Харківський державний економічний університет, 2003. – 19с. /Захист 20.11.2003р. у спец. вченій раді Д 64055.01.

34.Костирко Л.О. Комплексна оцінка вартості підприємства: Монографія (Костирко Л.О., Тертична Н.В., Шевчук В.А.; за заг.ред. докт.екон.наук, академіка НАН України М.Г. Чумаченка). – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Фактор, 2008. – 278 с.

35.Круш П.В. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навч. посібник / П.В. Круш, О.В. Клименко, В. І. Подвігіна, В.О. Гулевич; М-во освіти і науки України, Нац. технічний ун-т України «Київський політехнічний ін-т». – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 328 с.

36.Кузьмін О.Є. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства / Кузьмін О.Є., Георгіаді

Н.Г.: Монографія. – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”. – 2006. – 368с.

37.Лахтіонова Л.А. Аналіз платоспроможності та ліквідності суб’єктів підприємницької діяльності: монографія / Л.А. Лахтіонова; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2010. – 657 с.

38.Лебідь О.В. Управління капіталом підприємства на основі узгодженості його складових: монографія / О.В. Лебідь. – Київ: ЦУЛ, 2009. – 105 с.

39.Мазуревич І.О. Оцінка ефективності використання основних засобів на підприємстві. / І.О. Мазуревич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №2. – С. 91-93.

40.Марченко А.А. Аналіз джерел формування фінансових ресурсів // Фінанси України. – 2017. – № 9. – С. 102–107.

41.Мельник О. Особливості функціонування фінансових ресурсів в системі управління підприємством / О. Мельник // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 3 (36). – С. 108–116.

42.Мендрул О. Г. Управління вартістю підприємств : монографія / О. Г. Мендрул. – Київ : КНЕУ, 2002. – 272 с.

43.Мних Є.В. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства: монографія / Є.В. Мних, А.Д. Бутко, О.Ю. Большакова. – Київ: КНЕТУ, 2005.–232с.

44.Момот Т.В. Анализ финансовой составляющей сбалансированной системы показателей / Момот Т.В., Свищ О.А.// Бизнес Информ. Научный информационный журнал (Харьковский национальный экономический университет). – 2017. - №12(1). – С.31-34.

45.Огляд кондитерського ринку України // Національне рейтингове агентство Рюрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua>. . Заголовок з екрану. – Дата перегляду 25.04.2019

46.Олійник Л.В. Сучасні підходи до ефективного управління ресурсами та активами підприємства : стаття [Електронний ресурс] : Хмельницький національний університет, УДК 336.66 від 12.07.2017р. Режим доступу – http://mev-hnu.com/loadix_mizhnarodna_naukovo_praktichna_konferencija4_shljakhi_pidvis_hhennja_konkurentospromozhnosti_vitchiznjanih_pidpriemstvsuchasni_pidkhodi_do_efektivnogo_upravlinnja_resursami_ta_aktivami. Заголовок з екрану. – Дата перегляду 22.02.2019

47.Опарін В. Фінансові ресурси та суспільний капітал / В. Опарін // Вісник НБУ. – 2010. – №7. – С. 26–28.

48.Петик М. І. Модель функціонування механізму формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва / М. І. Петик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 253-258.

49.Петленко Ю. В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств / Ю. В. Петленко // Фінанси України. – 2008. – №6. – С.91-95.

50.Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: від 02.12.2010р. № 27555-6 : станом на 4 лист. 2016 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102755.html. – . Заголовок з екрану. – Дата перегляду 25.03.2019

51.Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д., Невмержицька Н.Ю., Невмержицький Я. І. Фінансовий менеджмент: підручник / Київський національний економічний ун-т / Анатолій Микитович Поддєрьогін (кер. кол. авт.і наук. ред.). – Київ: КНЕУ, 2005. – 535 с.

52.Подольська В. О. Фінансовий аналіз: [навчальний посібник] / В.О. Подольська, О.В. Яріш. – Київ: Центр навчальної літератури, 2007. – 73 с.

53.Положення (стандарт) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ligazakon.ua. . Заголовок з екрану. – Дата перегляду 15.03.2019

54.Попович Г.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: [підручник] / Г.Я. Попович. – [3-те вид., перероб. і доп.]. – Київ: Знання, 2008.- 630 с.- (Вища освіта ХХІ століття)

55.Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.

56.Рзаєва Т. Г. Аналіз існуючих підходів до оцінки ефективності використання ресурсів підприємств / Т. Г. Рзаєва // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – № 2. – Т. 2. – С. 82–85.

57.Рибалко Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше / Н. О. Рибалко // Загальні питання економіки. – 2009. – № 14. – С. 28-31.

58.Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства / І. В. Рудченко // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – Вип. 1. – С. 16–19.

59.Самойлова Т. А. Аналіз ефективності використання власного і позикового капіталу підприємства / Т. А. Самойлова // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2014. – № 3 (69). – Т. 2. – С. 190-195.

60.Сергєєва О.В. Діагностика економічної стійкості як складова системи управління підприємством / Сергєєва О.В. // Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. – 2016. - № 27. – С. 320-326.

61.Сметанюк О.А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємстві: монографія / О.А. Сметанюк, О.В. Мороз. ВНТУ. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 167 с.

62.Станиславчик Е. Обеспечение финансового равновесия как тактика управления компанией / Станиславчик Е., Шумская Н. // Проблемы теории и практики управления. Международный журнал (Официальное издание Международного научно-исследовательского института проблем управления (Россия)). – 2012. - №12. – С.43-51.

63. Стефанюк І.Б. Державне управління і фінансовий контроль в умовах ринку. // Фінанси України – 2015 - №8 - с.76.
64. Стефанюк І.Б. Фінансовий контроль: визначення поняття і системи // Економіка. Фінанси. Право. – 2011 - №7 - с.3.
65. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика : учебное пособие / Е.С. Стоянова. – Москва : Перспектива. – 2006. – 656 с.
66. Сушко Н. Фінансові ресурси в управлінні підприємством / Н. Сушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Економіка. – 2017. – №71. – С.51–60.
67. Ситник Г. В. Фінанси торгівлі : монографія / Г. В. Ситник. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 672 с.
68. Телишевська Л. І. Фінансове планування як передумова фінансової стабільності підприємства / Л. І. Телишевська, Н. П. Андрущенко, С. С. Сергеев // Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 2. – С. 71 – 79.
69. Темнікова Н. В. Діагностика і аналіз в управлінні фінансовою спроможністю підприємств / Н. В. Темнікова // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2016. – №3. – С. 38 – 43.
70. Тен Т. Л. Прогнозування фінансової стійкості підприємства на основі багатофакторних методів управління / Т. Л. Тен, Г. Д. Когай, В. Г. Дрозд // Актуальні проблеми економіки. – 2018. – №3(165). – С. 473 – 481.
71. Управление организацией / Поршнев А.Г., Румянцева З.П., Саломатин Н.А., Турусин Ю.Д. и др. – Москва: ИНФРА-М, 1999. – 669с.
72. Фещенко Л. В. Функціональна структура системи державного фінансового контролю в Україні. // Банківська справа – 2001 -№1 - с.12.
73. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – Київ : Вид-во КНТЕУ, 2010 . – 412 с.
74. Фінансовий аналіз : навч. посібник / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2011. – 592 с.
75. Фінансовий менеджмент : підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2005. – 535 с.

76.Фінансова стратегія підприємства : монографія / [І. О. Бланк, Г. В. Ситник, О. В. Корольова-Казанська, І. Г. Ганечко] ; за заг. наук. ред. І. О. Бланка. – Київ : КНТЕУ, 2009. – 147 с

77.Чуліпа І.Д. Моніторинг економічних показників діяльності підприємства [Електронний ресурс] / І. Д. Чуліпа. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/3157> . Заголовок з екрану. – Дата перегляду 18.03.2019

78.Чупис А. В. Эффективность использования финансовых ресурсов предприятия / А. В. Чупис, С. Н. Закоморный. – Сумы: Козацький вал, 1997. – 28 с.

79.Швець В.Я., Клементьева О.Ю. Зарубіжний досвід прогнозування фінансового стану підприємства // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2004. - №1. – С.56-64.

80.Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства / Швиданенко Г.О., Олексюк О.І.: Монографія. – Київ.: КНЕУ, 2002. – 192с.

81.Шишкин А.И. Сущность, задачи и принципы управления капиталом / А.И. Шишкин // Экономика Северо- Запада: проблемы и перспективы развития. – 2004. – № 1(19). – С. 16-30.

82.Школьник І. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / І. О. Школьник. – Київ : Ліра-К, 2018. – 301 с.

83.Шляга О.В. Інформаційне забезпечення системи управління машинобудівних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Шляга Ольга Володимирівна. – Запорізька державна інженерна академія МОН України, 2007. – 202с. (1.1)

84.Шмиголь Н.М. Моніторинг діяльності підприємств харчової промисловості в сучасних ринкових умовах [Електронний ресурс] / Н.М. Шмиголь.– Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Dtr_ep/2009_5/files/EC509_38.pdf.Заголовок з екрану. – Дата перегляду 12.05.2019